

清淨智論

Visuddhiñāṇakathā

(巴、漢對照)

馬哈西尊者 造

(Mahāsi Sayādaw)

溫宗堃 編譯

(2006年1月初稿)

前言

此部巴利論著，乃馬哈西尊者(Mahāsi Sayādaw, 1904-1982)於 1950 年所作。如書裡跋文所述，該書原以緬文寫成，後譯為巴利文。寫作目的是為了讓已得毗婆舍那成就，但無教理知識的禪修者能夠了解自己的修行在佛法上的位置。然而，如馬哈希尊者所說，其他人閱讀此書，也能獲得〔聞法生信的〕利益。

所編的巴、漢對照版，參考兩份巴利文底稿。主要的是，錫蘭佛教出版協會(BPS)於 1985 年出版的 *The Progress of Insight*。該書初版於 1965 年，附有德國向智尊者的英譯、註釋及巴利文羅馬轉寫。其次是緬甸字體寫的本子，得自我的老師 Dr. Primoz Pecenko。此書出版資料不詳，僅知是仰光 U On Maung 為紀念一位禪修者，Daw Saw Yin，而印行的。

此網路版的初稿譯文尚有許多不完善之處，也有不少校對不精的錯誤。誤失之處，尚請讀者海涵，不吝來信指正，讓譯本更加完善，以待來日因緣正式出版。

最後，願以此編譯善行迴向給父母、師長、親戚、朋友、及一切眾生，願他們皆因精勤努力，獲得自所希願的世間、出世間善果報。

宗堃

2006 年

Visuddhiñāṇakathā

[49]¹

Namo Tassa Bhagavato Arahato Sammasambuddhassa

Āsīsanam

Saddhammaraṃsi-jālissa sabbaññussa mahesino

Saddhammaraṃsi-saṅkhātaṃ ciraṃ jotetu sāsanaṃ.

Ayaṃ savisuddhikāya ñāṇapaṭipāṭiyā dīpanakathā
saṅkhepena vuccati adhigatavisesānaṃ yogīnaṃ subodhāya, ye
udarassa unnamana-onamanavasena pākaṭaṃ vāyo-phoṭṭhabba-
rūpaṃ vā phusanavasena pākaṭaṃ bhūtattaya-phoṭṭhabbarūpaṃ vā
padhānavasena abhinivisitvā, anukkamena sabbam pi chadvārikaṃ
nāmarūpaṃ vipassitvā diṭṭhadhammā honti pattadhammā
viditadhammā pariyogāhadhammā tiṇṇavicikicchā, vigatakathaṃ
kathā vesārajappattā aparapaccayā satthusāsane.

清淨智論

[49]

禮敬世尊·應供·正等覺者

希求

願具正法之光的大聖、一切知者

〔其〕稱為正法之光的教法，長久照耀〔世間〕

為了讓已得殊勝〔成就〕的修行者能夠了解〔自己的
體驗〕，簡略地述說此關於「清淨」與「〔觀〕智次第」
的燈論。他們已依精勤力專注於腹部中因上升與下降而
顯現的風觸色，或〔專注〕由於觸而顯現的「三大種=
觸色」；順次地內觀〔於〕六根門〔生起〕的一切名色，
且已見法、至法，知法、深解法，度疑，離疑惑，得無
所畏，於師之教不依於他。

¹ 這是 *Progress of Insight* 的頁碼。

I. Sīlavisuddhi

Yaṃ hi pañcaṅga-aṭṭhaṅga-dasaṅga-sīlesu aññataraṃ
samādiyitvā suguttaṃ surakkhitaṃ, ayaṃ upāsakopāsikānaṃ
sīlavisuddhi nāma.

Yaṃ pana paṭimokkha-saṃvarādi catubbhidhaṃ
suparisuddhaṃ sīlaṃ, ayaṃ bhikkhūnaṃ sīla-visuddhi nāma.
Tattha ca paṭimokkha-saṃvaram eva padhānaṃ, tasmim̐ hi
parisuddhe sati bhāvanaṃ sampādetuṃ sakkoti yeva.

Vipassanānayalesa

Bhāvanā ca nām' esā samatha-vipassanā-vasena duvidhā hoti.
Tāsu yo paṭhamam̐ samatha-bhāvanaṃ bhāvetvā
upacāra-appanāvasena dvīsu samādhisu aññatarasmim̐ ṭhatvā
pañcupādānakkhandhe vipassati ayaṃ samathayāniko nāma. Tassa
hi vipassanā-nayaṃ sandhāya Papañcasūdaniyaṃ
Dhamma-dāyāda-suttavaṇṇanāyaṃ, “ Idh' ekacco paṭhamam̐
upacāra-samādhiṃ vā appanā-samādhiṃ vā uppādeti, ayaṃ
samatho. So tañca taṃ-sampayutte ca dhamme aniccādihi vipassati.
[50] ayaṃ vipassanā” ti vuttaṃ. Visuddhimagge ca
“Samathayānikena tāva ṭhapetvā nevasaññā-nāsaññāyatanaṃ

I. 戒清淨

受持、善守、善護五戒、八戒、十戒〔三者〕中的
任一種，這名為優婆塞、優婆夷的戒清淨。

善遍淨以波羅提木剎為始的、具四重的戒，此名為
比丘的戒清淨。在那〔四者〕之中，波羅提木剎的防護
最重要。因為當它遍淨時，才能夠完成修行。

內觀方法簡介

事實上，此修行依止、觀而分為二種。此中，凡於
最初修習其中的奢摩他之後，住於近行與安止二種定之
中的任一之後，才內觀五取蘊者，名為奢摩他乘者。針
對他的內觀方法，《破斥猶豫》裡《法嗣經》的註釋中
〔說〕：「在此，一類人先令近行定或安止定生起，這是
奢摩他。他觀它以及與它相應的法為無常、苦、無我，
[50]這是毗婆舍那」。在《清淨道論》中，有說「非想非
非想處除外，從其餘色、無色界禪那的任一出起後，

avasesa-rūpā-rūpāvacarajjhānānaṃ aññatarato vuṭṭhāya
vitakkādīni jhānaṅgāni taṃ-sampayuttā ca dhammā
lakkhaṇa-rasādivasena pariggāhetabbā” ti ādi vuttaṃ.

Yo pana upacāra-samādhim vā appanā-samādhim vā
anuppādetvā ādito paṭṭhāya pañcupādāna-kkhandhe vipassati,
ayaṃ suddha-vipassanā-yāniko nāma, imassa pi hi
vipassanā-nayaṃ sandhāya tatth’eva Dhammadāyāda-utta-
vaṇṇanāyaṃ “Idha pan’ekacco vuttappakāraṃ samathaṃ
anuppādetvā, pañcupādānakkhandhe aniccādīhi vipassatī” ti
vuttaṃ.

Visuddhimagge ca “Suddhavipassanā-yāniko
pana.....ca-tasso dhātuyo pariggaṇhāti” ti vuttaṃ. Nidānavagga-
saṃyuttake pi Susimparibbājaka-sutte “Pubbe kho, Susīma,
dhammaṭṭhitiñāṇaṃ pacchā nibbāne ñāṇaṃ” ti Bhagavatā vuttaṃ.

Tesu suddhavipassanā-yānikena yoginā yathāvutta-
sīlavissuddhiyā sampannakālato paṭṭhāya nāmarūpariggahe
yogokātabbo. Yogaṃ kurumānena ca attano santāne pākaṭāni
pañcupādānakkhandha-saṅkhātāni nāmarūpāni yāthāva-sarasa-to
pariggāhetabbāni.

尋等的禪支以及與其相應的諸法，應被奢摩他乘行者根據
相、味等而理解」等等。

復次，凡未令近行定或安止定生起，於最初便開始內
觀五取蘊者；此名為純觀乘者。關於此〔行者〕的內觀方
法，在那裡，即《法嗣經》註釋裡，有說「再者，於此，
一類人未得上述的奢摩他，而內觀五取蘊是無常、苦、無
我」。

在《清淨道論》，有說「又，純觀乘行者……遍取四
界」。在《因緣品相應》裡的《梵志須深經》中，世尊則
說：「須深啊！法住智在前，涅槃智在後。」

在那〔二者〕之中，純觀乘者，在所說的戒清淨圓滿
之後，應努力把握名色。又，〔如此〕努力時，應依確實
的自味，遍取那顯現於自己相續內的、名為五取蘊的名色。

Vipassanā hi nāma chasu dvāresu pākaṭe nāmarūpe
sabhāvasāmañña-lakkhaṇato sallakkhenta bhāvetabbā. Ādito
panna chasu dvāresu sabbattha uppānuppannaṃ sabbāṃ
nāmarūpaṃ anugantvā anugantvā sallakkhetuṃ dukkaraṃ hoti.
Tasmā ādi-kammikena yoginā kāyadvāre phuṭṭhavasena
supākaṭarūpaṃ paṭhamāṃ sallakkhetabbāṃ. “Yathā-pākaṭaṃ
vipassanābhini-veso” ti Visuddhimagga-tīkāyaṃ vuttaṃ.

Tasmā nisinnakāle nisajjāvasena ca sabbakāyaṅgesu
phusāvasena ca phuṭṭharūpāni upanijjhāya “nisīdāmi phusāmī,
nisīdāmi phusāmī” ti ādinā nayena sallakkhetabbāni. Atha vā pana
nisinnassa yogino udare assāsa-passāsa-paccayā pavattaṃ
vāyo-phoṭṭhabbarūpaṃ unnamana onamanākārena nirantaraṃ
pākaṭaṃ hoti, tam pi upanijjhāya “unnamati onamati, unnamati
onamatī” ti ādinā sallakkhetabbāṃ.

Evam hi’ ssa sallakkhenta udarabbhantare uppajjamānaṃ
kāyadvāraṃ paṭihaññitvā paṭihaññitvā uppajjamānā vāyo-dhātu
thambhanākārena vā calanākārena vā pellanākārena vā
āviñchanākārena vā pākaṭā hoti. Tattha ca thambhanākāro
vāyodhātuyā vitthambhanalakkaṇaṃ eva, calanākāro pan’ assā

應觀察在六門顯現的名色之自、共相，以修習毗婆
舍那。然而，一開始便緊隨於六門中生起的一切名色而
作觀察，是困難的。因此，初學的修行者於最初應觀察
在身門中因觸而明楚顯現的色法。

因此，在坐時，觀察因坐以及一切身支裡因觸〔而生
起的〕「觸色」，應如此觀察〔標記〕：「坐，觸，坐，觸。」
等等。當修行者坐著之時，腹部中，風觸色依於出、入息
而轉起，以上升與下降的形相不間斷地顯現。應禪思、觀
察彼〔風觸色〕〔標記〕：「上升，下降；上升，下降」等
等。

此人如是地觀察時，不斷撞擊腹內根門而生的風界，
以堅挺行相，或振動的行相，或推、拉行相而顯現。此中，
堅挺是風界的支持「相」，

[51] samudīraṇaraso, pellanākāro ca āviñchanākāro ca
abhinihārapaccupaṭṭhānaṃ.

Tasmā esa (unnamanādi-ākārena pākaṭaṃ phoṭṭhabbarūpaṃ
sallakkhento yogi) tesam (lakkhaṇa-rasa-paccupaṭṭhanānaṃ)
pajānanaśasena rūpapariḡgahaṃ sampādeti. Pacchā pana
nāmapariḡgahaṃ ca tadubhayapariḡgahaṃ ca sampādetvā
aniccādi-samaññalakkhaṇāni pi pajānissati yevā’ ti.

Evam pan’assa unnamanādi-phoṭṭhabbarūpaṃ
sallakkhen-tass’ eva sarāḡgādi-cittāni ca sukhādi-vedanādayo ca
sabbakāyaṅgapaṭisaṅkhārā ca pātubhavanti yeva. Tadā te pi
sallakkhetabbā. Sallakkhetvā ca puna mūla-ārammaṇabhūtaṃ
unnamanādi-phoṭṭhabbarūpaṃ eva nirantaram sallakkhetabban’ ti.

Ayam ettha vipaanāyaleso. Vitthāro pana idha vattum na
sakkā, ayam ti saṅkhepa-visuddhiññakathā, na
vipassanā-nayadīpani-kathā’ ti.

II. Cittavisuddhi

Paṭhamārambhakāle pan’assa evam sallakkhentassāpi yāva
cittaṃ na suvisuddhaṃ hoti, tāva sallakkhaṇacittānaṃ antarantarā
kāmadī ārammaṇāni cintetvā vikkhittacittāni pi uppajjanti.

[51]振動顯現其移動之「作用」〔味〕，推與拉是推動「現起」。

因此，此人(觀察以上升等行相而顯現的觸色之禪修者)了知它們(的相、味、現起)而完成「色的把握」。之後，他也將具足「名之把握」，以及彼二者的把握，進入了知無常等共相。

在此人如是地觀察上升等觸色時，會出現貪等心，樂等受，以及一切身支的調整。這時，也應觀察它們。觀察之後，應再無間地觀察成為根本所緣的上升等觸色。

這是毗婆舍那方法的概要。在此廣說是不能的，因為此書是關於清淨與智的略論，不是對毗婆舍那的詳細解釋。

II 心清淨

在一開始，即使如是地觀察，只要心仍未善清淨，就會在諸觀察心間斷時，想到欲等所緣而生起散亂的心。

Tāni yogi nātum sakkoti vā na vā. sakkhonto pi ca thokaṃ
atikkantakale yeva sakkoti. Tadā hi'ssa khaṇikasamādhī ativiya
taruṇo hoti appabalo, tena'ssa tāni vikkhīttacittāni
sallakkhaṇabhāvanā-cittaṃ āvaritvā tiṭṭhanti. Tasmā tāni
vikkhīttacittāni nīvaraṇacittānīti vuccanti.

Tassa pana khaṇikasamādhissa balavakāle sallakkhaṇacittaṃ
unnamana --- onamana --- nisajjā --- phusana --- samīñjana ---
pasārana --- dassana --- savanādīsu sallakkhetabbāram maṇesu
patamānaṃ patamānaṃ viya ca paṭihaññamānaṃ paṭihaññamānaṃ
viya ca upaṭiṭṭhamānaṃ upaṭiṭṭhamānaṃ viya ca susamāhitaṃ
hutvā pavattati.

Tadā hi'ssa aññattha-dhāvana-cittaṃ nāma yebhuyyena na
uppajjati, kadāci karahāci yeva appakaṃ uppajjati. Tañca so
sah'eva uppādā sallakkhetum sakkoti (uppanānantarakālaṃ
sandhāya lokavohārasena evaṃ vuttaṃ). Saha sallakkhaṇena ca
taṃ dhavanacittaṃ vigacchati, na puna uppajjati.

Tadanantaram pi so yathā-pākaṭaṃ ārammaṇaṃ sallakkhetvā
pubbe viya nirantaraṃ sallakkhaṇa-cittān'eva pavattetuṃ sakkoti.
Tena'ssa cittaṃ tadā vinīvaraṇaṃ nāma hoti. [52]

禪修者或能知道它們或不能，即使能夠，也過了些許時間。因為此時禪修者的剎那定非常弱而無力，因此那些散亂心障蔽他的觀察心。那些散亂的心被稱為：「覆蓋之心」

當剎那定變得有力之時，觀察之心，就如掉落，或撞擊，或近立在「上升 下降、坐、觸、彎、伸、見、聽」等應被觀的所緣之上，專注地轉起。

那時，遊走他處的心〔散亂〕幾乎不會生起，只有偶爾輕微地發生。在〔遊走他處的心〕生起之時(指“生起後立刻”，只是以通俗語言才說〔生起之同時〕)，他能夠觀察它。且在觀察之後，那遊走的心消失，不再生起。

之後，他觀察變得明顯的所緣，如過去那般，能夠令觀察心轉起。在那時，此人的心名為「離蓋」。

[52]

Evam vinīvaraṇacittassa yogino, yadā cittaṃ sallakkhiyamāne
sallakkhiyamāne ārammaṇe suṭṭhutam upanijjhāya upanijjhāya
tiṭṭhati. sallakkhaṇaṃ ca nirantaram pavattati. Tadā'ssa tasmim
tasmim sallakkhiyamāne ārammaṇe tassa tassa vipassanā--- citassa
khaṇamattaṭṭhītisaṅkhāto samādhi pi nirantaram pavattati. Ayam
cittavisuddhi nāma.

So hi khaṇamattaṭṭhitiko pi samāno paṭipakkhehi
anabhibhavanīyattā upacārasamādhinā samānabalo hoti. vuttaṃ
h'etaṃ Visuddhi-magga-mahā-ṭikāyaṃ ānāpānakathāvaṇṇanāyaṃ:

“Khaṇikacittekaggatā'ti khaṇamattaṭṭhitiko samādhi. So pi
hi ārammaṇe nirantaram ekākārena pavattamāno
paṭipakkhena anabhibhūto appito viya cittaṃ niccalaṃ
ṭhaketī”ti

Ettha hi ārammaṇe nirantaram pavattanaṃ nāma yathā-
pākaṭaṃ ekaṃ ārammaṇaṃ sallakkhetvā tadanantaram eva aññaṃ
sallakheti, tampi sallakkhetvā tadanantaram eva aññaṃ”ti evaṃ
sallakkhaṇacitta-santatiyā nirantaram pavattanaṃ.

Ekākārena pavattanaṃ nāma anekesu pi sallakkhetabbā-
rammaṇesu visadisesu viparivattamānesu nirantaram pavatta-
mānassa sallakkhaṇacittasa pana samāhitākāro ekasadiṣo yeva hoti.

禪修者心離蓋之時，心更善巧地審慮所觀的所緣。針對
一個觀察所緣便生起一個毗婆舍那心。此〔離蓋之〕時，
每一毗婆舍那心中，名為「僅住剎那」的定，不間斷地
轉起。這便名為「心清淨」。

即使它是僅住剎那的，從不被敵對者所征服這一點
來說，是和近行定有相等的力量的。事實上，《清淨道
論大疏抄》的〈出入息論〉如此解釋說：

「剎那心一境」：僅住剎那的定。因為，在所緣上以
一行相不斷地轉起時，它〔剎那定〕不被敵對物所
擊敗，將心固定不動，如安止。

此中，「在所緣上…不間斷地轉起」意指：「觀察一
所緣後，緊接著觀察另一個；「觀察它之後，緊接著又另
一個」如是相續，觀察心不斷轉起。

「以一行相轉起」意指：當多而不同的被觀所緣轉起
時，不斷轉起的觀察心有相同的等持相。

Yādisena hi samāhitākārena paṭhamam ārammaṇam sallakkheti,
tādisen'eva dutiya--- tatiyādīni pi sallakkhetī' ti vuttaṃ hoti.

Paṭipakkhena anabhibhūto'ti etena tassa khaṇikasamādhissa
nirantaram pavattamānassa nīvaraṇehī anabhibhavanīyatam deseti.

Appito viyā'ti etena appanāpattasamādhissa viya tassā'pi
balavattam dasseti,so hi (appanāsamādhisadiso khaṇikasamādhi)
sikhāpattavipassanāya pākaṭo saṅkhārupekkāya pī'ti.

Nanu aṭṭhakathāsu upacāra-appanā-samādhīnam yeva
cittaviuddhi-bhāvo vutto'ti? Saccam, imampi pana
khaṇikasamādhim upacārasamādhimhi pakkhipitvā tattha vuttan'ti
gahetabbam, Satipaṭṭhāna-- aṭṭhakathāyaṃ hi “sesāni dvādasa pi
upacārakammaṭṭhānān'eva” ti vuttaṃ.

Tattha hi iriyāpatha-pabba-sampajaññapabba-dhātu-
manasikārapabbānam vasena manasikarontassa pavattasamādhī
ekantena khaṇikaamādhī yeva nāma, tadanantaram
lokiya-appanā-samādhīyā anuppajjanato.

Yasmā pana so samatha-kamaṭṭhānesu pavatt-upacārasamādhī
viya nīvaraṇe vikkhambhetum [53] sakkoti;

因為「藉由觀察第一個所緣所用的等持行相，觀察第二個、第三個等等」被說。

「不被敵對物所擊敗」：以此教示那不斷轉起的剎那定所具有的「不被諸蓋打敗的性質」；

「如安止」：藉此指出「它的力之轉起如安止定」。事實上，它(類似安止定的剎那定)只在到達內觀頂點的行捨〔智〕中顯現。

〔問：〕在《註釋書》中，不是只就近行定與安止定，而說心清淨嗎？〔答：〕念處〔經〕的註釋中，確實說「剩餘十二個正是近行業處」。

在那裡，依「威儀路章」，「明覺章」，「界作意章」而作意時所轉起的定，一向名為剎那定，因為其後未生起世間安止定之故。

它因為像於奢摩他業處中轉起的近行定一樣[53]能夠消除諸蓋；

yasmā ca magga-phala-appanāsamadhīnaṃ upacāraṭṭhāniko, tasmā tadeva khaṇikasamādhim upacāra-nāmena voharivā tannibattakakammaṭṭhānāni pi “upacārakammaṭṭhānāni”ti tattha vuttāni. Tasmā nīvaraṇe vikkhambhetuṃ samattho khaṇikasamādhim pi “upacāro ”ti ca “cittavisuddhī”ti nāmaṃ labhatī’ti daṭṭhabbo.

Itarathā hi upacārasamādhim vā appanāsamādhim vā anuppādetvā’ va kevalaṃ vipassantassa suddhavipassanayānikasā cittavisuddhi durupapādā siya’ti.

III. Diṭṭhivisuddhi

1. Nāmarūpaparicchedañña

Cittavisuddhiyā pan’ esa samannāgato sallakkhento yeva evaṃ nāmarūpaṃ paricchinditvā pajānāti “unnamaṇaṃ aññaṃ, onamaṇaṃ aññaṃ, nisīdanaṃ aññaṃ, phusaṇaṃ aññaṃ”ti ādinā sallakkhitarūpāni visuṃ visuṃ paricchijja pajānāti Tathā “unnamaṇassa pajānaṇaṃ aññaṃ, onamaṇassa pajānaṇaṃ aññaṃ” ti ādinā sallakkhaṇacittāni ca visuṃ visuṃ paricchijja pajānāti. Tathā “unnamaṇaṃ aññaṃ, taṃ-pajānaṇaṃ aññaṃ;

又因為是在道、果安止定的鄰近處，所以，以近行之名稱呼那剎那定，產生它〔剎那定〕的業處也在那裡被說為「近行業處」。因此，剎那定能夠鎮伏諸蓋而得名為『近行』及『心清淨』，如是應知。

否則，就那些未令近行定或安止定生起而純粹內觀的純觀行者而言，心清淨便難以生起。

III. 見清淨

1. 名色分別智

具足心清淨而觀察，此人如是地分別而了知名與色：「上升是一法，下降是另一法，坐是一法，觸是另一法」等等，〔他〕別別地分別，了知所觀的色法。他也別別地分別，了知能觀的心：「對上升的了知是一法，對下降的了知是另一法」。他又如是別別地分別、別知名與色：「上升是一法；對它的了知是另一法；

onamaṇaṃ aññaṃ, tampajānaṇaṃ aññaṇ” ti ādinā rūpārūpāni ca
visuṃ visuṃ paricchijja pajānāti. Evaṃ pajānanañca
sallakkhentaṃ’eva, na cintentaṃ. Sallakkhaṇavasena pavatta
paccakkhaññaṇaṃ eva, na cintāmayaññaṇaṇ’ti vuttaṃ hoti.

Tathā cakkhunā rūpaṃ dasanakāle ca “cakkhu aññaṃ, rūpaṃ
aññaṃ, dassanaṃ aññaṃ, taṃ-pajānaṇaṃ aññaṇ’ti adinā visuṃ
visuṃ paricchijja pajānāti. Sotādīhi saddasavanādikālesu pi es’
eva nayo.

Tadā c’esa sallakkhento yeva sallakkhaṇa-nāmadhamme ca
cintanavicāraṇa-nāmadhamme ca “ārammaṇābhimukhaṃ
gamanasabhāvo”ti vā “ārammaṇābhimukhaṃ namanasabhāvo” ti
vā, “ārammaṇassa vijānanaṇasabhāvo”ti vā sayam eva
paccakkhaññaṇena paricchinditvā pajānāti. Unnamana-onamaṇa-
nisīdanādi-nāmena voharite pana sakalakāyapariyāpanne
rūpadhamme “ārammaṇābhimukhaṃ agamanasabhāvo” ti va,
“ārammaṇābhimukhaṃ anamanasabhāvo”ti vā “ārammaṇassa
avijānanaṇasabhāvo”ti vā paricchinditvā pajānāti.

Evaṃ hi rūpassa jānaṇaṃ abyakata-paccupaṭṭhānena
pajānaṇaṃ nāma. Vuttaṃ h’etaṃ *Mūlaṭīkāyaṃ* “... ..
anārammaṇatā vā, abyākatatā daṭṭhabbā” ti.[54]

下降是一法，對它的了知是另一法」等等。如是，依觀察而了知，並非思惟後了知，也就是說，是依觀察而轉起的現量智，並不是思所成智。

如是，以眼見色之時，別別地辨別而了知：「眼是一法，色是一法，見是一法，了知它是另一法」等等。以耳聞聲等之時，也是如此。

又，那時，此人觀察能觀之諸名法，以及能思惟、考查之諸名法，自己以現量智分別而了知：〔名法擁有〕
「“趣向所面對的所緣”之自性」，或「“傾向所面對的所緣”之自性」，或「“識知所面對的所緣”之自性」。辨別藉由上升、下降及坐等名稱而被說的，含全部身體的色法，而了知〔色法〕「無“趣向所面對的所緣”之自性」，或「無“傾向所面對的所緣”之自性」，或「無“識知所面對的所緣”之自性」。

如是對色的了知，是依「無記之現起」而得的了知。的確，《根本大疏鈔》（《分別論的疏鈔》）曾說：「或者…無記應了知為無所緣」。[54]

Evam sallakkhaṇe sallakkhaṇe sallakkhitarūpassa ca
sallakkhaṇacittassa ca yāthāva-sarasato paricchinditvā pajānaṇaṃ
nāmarūpaparicchedañāṇaṃ nāma.

Imassa pana ñāṇassa- paripakkakāle so evaṃ pajānāti:
passasanakkhaṇe unnamanāṃ eva ca tam-pajānaṇaṃ eva ca atthi,
na ito añño attā'ti ca; assasanakkhaṇe onamanāṃ eva ca, taṃ
pajānaṇaṃ eva ca atthi, na ito añño attā' ca, iti ādinā pajānitvā
“ārammaṇarūpañceva tam-pajānaṇa-nāmañcā”ti idam eva dvayaṃ
atthi; idam eva hi dvayaṃ paṭicca satto'ti vā puggalo'ti vā jīvo'ti
vā paro'ti vā puriso'tivā itthī'ti vā voharanti. Ekantato pana ito
añño satto vā puggalo vā jīvo vā ahaṃ vā paro vā puriso vā itthī vā
natthī'ti sallakkhento yeva sayam eva pajānāti passati. Ayaṃ
diṭṭhivisuddhi nāma.

IV Kaṅkhāvitaraṇavisuddhi

2. Paccayapariggahañāṇa

Diṭṭhivisuddhiyā. pana paripakkāya sallakkhitanāmarūpassa
paccayo pi pākaṭo hoti. Paṭhamaṃ hi rūpassa paccayabhūtaṃ
cittaṃ pākataṃ hoti. Kathaṃ? Hatthapādādīnaṃ
samiñjanādikālesu samiñjitukāmatā-cittādīni pākaṭāni hoti.

每次如此觀察所觀色與所觀心之時，辨別了知其真實自味，此名為「名色辨別智」

復次，此智成熟時，他如是地了知：「在入息的剎那，只有上升與『對它的了知』，因此沒有另外的我。」「在出息的剎那，只有下降及對它的了知，因此沒有另一個我」等等。僅「所緣的色，及能了知它的名」此二者存在。緣此二者，〔他們〕說「眾生」、「補特伽羅」、「命者」、「他者」、「男人」或「女人」。觀察而自己了知：「除此外別無眾生、補特伽羅或命者、我、他者、男人或女人」。此名為「見清淨」。

IV 渡疑清淨

2. 緣攝受智

當見清淨遍熟時，所觀名色的因緣會顯現。心作為色〔法〕的緣，首先變得明顯。怎樣呢？當手、足等彎曲等之時，想要彎曲的心等，變得明顯。

Tena yogī tāni paṭhamam sallakkhetvā pacchā samīñjanādini
sallakkheti. Atho so evam paccakkhato pajānati
“samiñjitukāmatā-citte sati pasāranasankhātam rūpam uppajjati;
pasāritukāmatā-citte sati pasāranasankhātam rūpam uppajjati” ti
ādinā paccakkhato pajānāti.

Puna nāmassāpi paccayam evam paccakkhato pajānāti
‘bahiddhā citte dhāvitukāme sati paṭhamam tadanucchavikam
manasikāraccittam uppajjati, tasmim asalakkhite bahiddhā cittam
dhāvati. Tasmim pana sallakhetvā nāte bahi dhāvana-cittam na
uppajjati’ ti ādināca, cakkhādi-dvāre c’eva rūpādi-ārammaṇe ca
sati dassanādi cittam uppajjati, asati na uppajjati’ ti ādinā ca,
sallakhetabbe vā nātabbe vā ārammaṇe sati sallakkhana-cintana
vicārana-pajānanacittāni uppajjanti, asati na uppajjanti’ ti ādinā ca
pajānati. Tadā hi’ssa yogino kāye yebhuyyena anekā nānāvidhā
dukkhā vedanā pi pākaṭā honti. Tāsu ca ekāya vedanāya
sallakkhiyamānāya (anādarakiriya h’esā) aññā vedanā aññattha
uppajjati. Tāyaca sallakkhiyamānāya aññā aññatthā’ ti evam
uppannuppannā vedanāyo anugantvā yogī sallakkheti.
Sallakkhento pi pana tāsam vedanānam uppādasankhātam
ādibhāgam yeva pajānāti, na bhaṅgasankhātam antabhāgam.

因此，行者首先觀察它們，然後觀察到彎曲等。又他依
親身經驗瞭知：「有想彎曲的心之時，稱為彎曲的色生
起。」〔他〕依親身經驗瞭知「有想伸展的心時，稱為伸
展的色生起」等等。

又〔他〕依個人經驗如是地瞭知「名的緣」。他瞭知：
「心想往外走時，首先，與它相應的作意心生起；若它
未被觀察，心便往外走。當它被觀察而了知時，向外走
的心便不生。眼等門與色等所緣出現時，見等的心生起。
〔眼等門與色等所緣〕不出現時，〔見等心〕不生起。
又，餘亦如此。能被觀察的或能被瞭知的「所緣」存在
時，思、尋或知的心才生起。〔能被觀察的或能被瞭知的
所緣〕不存在時，〔思、尋或知的心〕不生起。」餘亦如
此。那時，在行者的身上通常會出現種種不同的苦受。
又它們之中的一個受被觀察時，另一個受在他處生起。
當它被觀察時，另一個〔又出現〕在他處，如是禪修者
跟隨頻頻生起的諸受而作觀察。在觀察時，雖了知諸受
名為生起之最初階段，但非〔了知諸受〕名為滅的最後
階段。

[55]

Tathā saṅṭhānanimittāni pi anekāni nānāvīdhāni pākaṭāni honti, cetiyasaṅṭhānaṃ vā bhikkhu-purisa-itthi-geha-rukkha-uyyāna-deva-vimāna-valāhakādisu aññataraṃ vā'ti evarūpāni anekāni nānāvīdhāni saṅṭhānanimittāni pākaṭāni honti. Tesu pi pakāṭesu jātesu ekaṃ sallakkhentaṃ'eva aññaṃ pākaṭaṃ, tam pi sallakkhentaṃ aññaṃ'ti evaṃ yathā-pākaṭāni nimittāni anugantvā sallakkheti. Sallakkhento pi ca tesāṃ ādibhāgaṃ eva pajānāti, na antabhāgaṃ. Atha so evaṃ pajānāti “cittaṃ nāma yaṃ yaṃ ārammaṇaṃ pākaṭaṃ taṃ taṃ anugantvā anugantvā uppajjati, ārammaṇe sati cittaṃ uppajjati, asati na uppajjati” ti.

Sallakkhaṇānaṃ antarantarā paṇ'esa evaṃ pi anumānato paṭisañcikkhitvā pajānāti: “avijjā-taṇhā-kammādināṃ hetu-paccayānaṃ atthibhāvato idaṃ nāmarūpaṃ pavattatī”ti. Evaṃ assa paccakkhato ca anumānato ca sapaccayassa nāmarūpassa sallakkhetvā pajānanaṃ paccaya-pariggaha-ñāṇaṃ nāma.

Imasmiṃ ca ñāṇe paripakke yogī attano attano anurūpehi paccayeh'eva pavattamānaṃ nāmarūpamattam eva disvā “paccayanāmarūpam eva ca paccayuppanna-nāmarūpam eva ca atthi,

[55]

許多不同的形狀影相也會出現，或塔的形相、或比丘、男人、女人、家、樹、庭園、天宮、雲等等，如是許多不同形狀的影相顯現。觀察某個生起的影相時，另一個又出現，觀察它時，另一個〔又顯現〕。如是，他隨順觀察所顯現的相。也在觀察時，瞭知它們最初〔生起的〕部分，而非最後〔滅去的〕部分。此時，他如是地瞭知：「心總隨著顯現的所緣而生起。有所緣時，心生起；無〔所緣〕時，〔心〕不生起。」

在觀察與觀察之間，此人也以推量〔推論〕審察了知：「由於無明、渴愛、業等因緣故，名色轉起。」如是依親身經驗與推量來觀察、了知具緣的名色，名為緣攝受智。

當此智成熟時，行者唯見因自己適當的緣而轉起的名色，藉由決斷而瞭知：「只有『作為緣的名色』以及『緣所生的名色』。」

na ito añño samiñjanādikārako vā dukkhādi-vedako vā puggalo
nāma atthī”ti vinicchayavasena pajānāti. Ayaṃ
kañkhāvitarāṇa-visuddhi nāma.

3. Sammasanañāṇa

Imāya ca pana kañkhāvitarāṇavisuddhiyā paripakkāya yogī
tassa tassa sallakkhitassa ārammaṇassa ādi-majjha-antabhāge
paricchinditvā suṭṭhu pajānāti. Tadā hi so yathā-sallakkhitesu
ārammaṇesu unnamane pariyosite eva onamanassa uppajjanañca
tasmiṃ pariyosite eva unnamanassa uppajjanañca, pādassa ukkhi
pane pariyosite eva haraṇassa uppajjanañca, tasmiṃ pariyosite eva
nikkhipanassa uppajjanañcā”ti evaṃ purimassa purimassa vigatakāle
yeva pacchimassa pacchimassa uppajjanaṃ suṭṭhu pajānāti.

Dukkavedanāsu ca ekekattha pavattamānāya ekekāyavedanāya
vūpasantakāleyeva aññattha aññāya ekekāya abhinava vedanāya
uppajjanañca, dvaṭṭikkhattuṃ vā taduttari vā sallakkhiyamānaya
tassā dukkhavedanāya saṅikaṃ tanukā hutvā pariyosāne sabbaso
vūpasamanañca passati.

然而，實際上並沒有作彎曲等或了知苦受等的人。」這稱為「度疑清淨」。

3.觸知智（觸知智）

復次，此度疑清淨成熟時，行者辨別、了知每個被觀的所緣之初、中、後階段。那時，當所緣被觀察時，他清楚了知：前一個所緣滅去時才有後一個的生起。「就是在上升終結時，才有下降的生起，且在它結束時才有上升的生起。它〔下降〕結束時，有上升生起」。

就苦受而言，他看見：某處的感受寂止時，在他處才有另一新的受生起。當那些受被觀察兩、三次或更多次時，〔受〕漸漸地變弱，最後完全寂止。

Manasi āpātham āgatesu ca nimittasaṅghānesu sallakkhitassa ekekassa vigatakāle yeva [56] aññassa abhinavārammaṇassa āpāthagamañca, dvattikkhattuṃ vā taduttari vāupanijjhāyitvā sallakkhiyamānassa tassa tassa ārammaṇassa sañcaritvā sañcaritvā vā, tanukaṃ tanukaṃ vā hutvā nātivibhūtaṃ nātivibhūtaṃ vā hutvā pariyosāne sabbaso vigamañca suṭṭhu pajānāti. Khayavaya-virahitaṃ niccadhuvadhammaṃ pana na passati.

Ath’esa sallakkhiyamānaṃ yeva taṃ taṃ ārammaṇam khayappattaṃ vayapattaṃ disvā “aniccaṃ khayaṭṭhena”ti pi sammasati. “Uppajjitvā uppajjitvā bhijjanaṭṭhena dukkhaṃ” ti pi sammasati. Ekāya dukkhāya vedanāya niruddhāya aññā uppajjati, tāya pi niruddhāya aññā’ti evaṃ nirantaraṃ uppajjamānā anekā dukkhavedanāyo passitvā “dukkharāsi evā”ti pi sammasati. Attano vasena anuppajjitvā yathā-paccayaṃ yeva uppajjitvā bhijjanaṭṭhena, “anissaro anattā-sabhāvadhammamattametā”ti pi sammasati.

Evaṃ cintana-vicāraṇa-virahitena suddhasallakkhaṇe’ eva aniccādi-sabhāvaṃ ñatvā yaṃ sallakkhitassa ārammaṇassa “aniccaṃ dukkhaṃ anattā”ti sammasanaṃ, idaṃ paccakkhasammasana-ñāṇaṃ nāma.

關於來到心之視野的形狀影相，他瞭知：就是在所觀的一一滅去時，[56]另一個新的所緣進入〔心之〕視野。而且〔他瞭知：〕在注意、觀察兩、三次或更多次之時，那所觀的所緣或在移動後，或在變弱後，或在變不明顯後，最終完全止滅。他找不到不會滅衰的恒常、堅固之法。

此人，見每個被觀察的所緣滅去、衰滅後，也觸知：「以滅壞義，故無常。」「當一個苦受滅去時，另一個生起。」如是見到無間生起的許多苦受後，也觸知：「正是苦的聚集。」因為非依自力而生，而是依緣生起然後滅去的道理故，也觸知：「這只是不自在的、無我的自性法。」

藉由離思量、伺察的純粹觀察，如是地瞭知被觀所緣的無常〔苦、無我〕等自性而觸知：「無常、苦、無我」，此名為「現量觸知智」。

Evam pana sakim vā anekavāraṃ vā paccakkhato passivā, tena paccakkhato diṭṭhena ārammaṇena anuminitivā, atīte ca anāgate ca paccuppanne ca sabbasmiṃ pi ca loke sabbe pi nāmarūpadhamme “evameva aniccā dukkhā anattā” ti sammasati vinicchīnāti, idaṃ anumāna-sammasana-ñāṇaṃ nāma.

Idam eva hi ñāṇaṃ sandhāya *Paṭisambhidāmagge* vuttaṃ “yaṃ kiñci rūpaṃ atītanāgatapaccuppannaṃ ajjhataṃ vā bahiddhā vā olārikaṃ vā sukhumāṃ vā hīnaṃ vā paṇītaṃ vā yaṃ dūre santike vā, sabbaṃ rūpaṃ aniccato vavatthapeti ekaṃ sammasanaṃ”ti ādi.

Kathāvatthu-aṭṭhakathāyaṃ pi vuttaṃ : “ekasaṅkhārassa pi aniccatāya diṭṭhaya ‘sabbe ‘saṅkhārā aniccā’ti avasesesu nayato manasikāro hotī” ti ca.....

“Sabbe saṅkhārā aniccā’ti ādi-vacanaṃ nayato dassanaṃ sandhāya vuttaṃ, na ekakkhaṇe ārammaṇato”ti ca (Idaṃ nayavipassanā’ti nāmakaraṇe pamāṇabhūtaṃ vacanaṃ).[57]

Majjhimanikāya-aṭṭhakathāyaṃ pi vuttaṃ “yasmā nevasañña-nāsaññāyatane buddhānaṃ yeva anupadadhamma-vipassanā hoti na sāvakānaṃ, tasmā ettha kalāpa-vipassānaṃ dassento evam āhā”ti. (Idaṃ pana

如是一次或多次以現量觀見後，依親見的所緣而作推論，於是，對過去、現在、未來、一切處、甚至一切世界裡的名、色法，觸知而確認：「〔他們〕也同樣是無常、苦、無我。」此名為「比量觸知智」。

關於此智，《無礙解道》說：「〔他〕確定任何過去、未來、現在、內、外、粗、細、劣、勝，以及遠、近的一切色為無常〔苦、無我〕。〔這是〕一種觸知」等等。

《論事》的註釋書也說：「即使，見一個行的無常，關於剩餘〔的行〕，依理趣〔即推論〕而作意：『一切行無常』……」。

「一切行無常」等語句，乃就「依理趣之見」而說，非從一剎那裡的所緣〔而說〕。(這話是用以認可「依理趣的毗婆舍那〔推論內觀〕」這樣的名稱之標準)[57]

《中部註釋書》也說：「因為諸佛才擁有對於『非想非非想處』的『隨步法毗婆舍那』，而諸聲聞沒有，所以在此，教示藉由聚的毗婆舍那而如是說。」(這話是

kalāpa-sammasanan'ti nāmakaraṇe pamāṇabhūtaṃ vacanam)

4. Udayabbayañāṇa

Paccuppannam eva nāmarūpaṃ apubbācarimaṃ sallakkhetuṃ
samatthakāle pan'assa vipassanāya ānubhāvena obhāso pātubhavati.
So ca kassaci padīpāloko viya paññāyati, kassaci
vijju-candasuriyādīnaṃ aññatarāloko viya paññāyati, kassaci
khaṇamattaṃ tiṭṭhati kassaci ciraṃ.

Vipassanāsampayuttā c'assa balavatī sati pi uppajjati. Tāya
ca ānubhāvena sabbam uppannuppannaṃ nāmarūpaṃ
sallakkhaṇacitte sayam eva āgataṃ viya upaṭṭhāti, sati ca tasmim
nāmarūpe sayam eva patitā viya hoti. Ten'esa tadā “sarituṃ
asakkuṇeyyaṃ nāmarūpaṃ nāma natthi”ti saññī hoti.

Sallakkhaṇasaṅkhātā c'assa vipassanā-paññā pi tikkhā sūrā
visadā hoti. Tāya c'essa ānubhāvena sabbam sallakkhitam
nāmarūpaṃ sunisitasatthena chindanto viya velukaḷīraṃ visuṃ
visuṃ paricchinditvā suvisadaṃ jānāti. Ten'esa tadā
“sallakkhetuṃ asakkuṇeyyaṃ nāmarūpaṃ nāma natthī”ti saññī
hoti. Aniccādilakkhaṇāni vā aññe vā sabhāvākāre vicinanto ca
sabbam khaṇen'eva suvisadaṃ jānāti.

藉以認可「藉由聚的觸知」這樣的名稱之標準。

4. 生滅智

〔先說十種觀染〕

在能夠觀察現在(非過去、非未來)名色時，由於此
毗婆舍那的威力，「光」會向此人顯現。就某些人而言，
它顯現如燈光那樣；對某些人而言，顯現如閃電、月亮、
太陽等其他光。又對某些人而言，〔它〕僅住剎那；但
對某些人而言則〔維持〕很久。

此人與毗婆舍那相應、有力的「念」也會生起。因
為它的威力，一切生起的名、色，宛如自行到來般，顯
示在能觀之心。「念」像是自行落在那名色上。因此，此
人那時，想說：「實無不能被念住的名色。」

此人那名為觀察的「毗婆舍那慧」也是銳利、勇猛
而明晰。由於慧之力，此人別別確定而極清楚地瞭知一
切所觀的名色，如以銳利的刀切開長筍的竹子。因此，
此人那時想：「實無不能被念住的名色。」在簡別無常等
相或其他的自性、行相時，瞬間便極清楚地瞭知一切。

Tam pi so paccakkhañāṇan'ti saññī hoti.

Vipassanā-sampayuttā c'assa balavatī saddhā pi uppajjati.
Tāya c'assa ānubhāvena sallakkhenta vā cintenta vā cittaṃ
supasannaṃ anāvilam. Buddhaguṇādīsu ca anussarantassa suṭṭhu
pakkhandati, dhammaṃ desetukāmatā ca yogāvacarānaṃ guṇesu
pasādo ca piya-ñāti-mitte bhāvanāya uyyojetukāmatā ca
kammaṭṭhānadesaka- ovādakācariyānaṃ upakārānussaraṇaṇcā'ti
evaṃ-ādikā ca cittakiriyaṃvisesā uppajjanti.

Khuddikādikā c'assa pañcavidhā pīti pi uppajjati. Sā hi
cittavisuddhikālato paṭṭhāya lomahaṃsana-kāyaṅgacalanādīni
janetvā tadā sakalasmim kāye atimadhura-sukhuma-samphassena
[58] pūrāpetvā atipaṇītaṃ sātasukhaṃ jenetī. Tāya c'assa
ānubhāvena sakalo kāyo heṭṭhā aphasitvā ākāse uggantvā ṭhito
viya ca vātabhisiyaṃ nisīdamāno uggatāvāgato viya ca khāyati.

Kāyacittānaṃ darathavūpasama-lakkhaṇā cassa passaddhi pi
pātubhavati tadanugatā lahutādayo pi. Tāsaṃ c'assa ānubhāvena
nisinnakāle vā caṅkamaṇa-ṭhāna-sayanā-kālesu vā neva kāya-
cittānaṃ daratho, na gāraṃ, na kakkhalatā, na akammaññatā, na
gelaññaṃ, na vaṅkatā hoti.

他想：「這即是現量智」

又此人與毗婆舍那相應的有力之「信」也生起。由於彼〔信〕的力量，當此人觀察或思惟時，心是明淨、無污濁的。他善於躍向對佛〔法、僧〕德等的隨念。會想說法，相信行瑜伽者所具有的功德，想要讓親愛的親戚、朋友來修行；同時，感念指導業處者、教誡者及阿闍黎的幫助。如是等不同的心之造作會生起。

此人以小〔喜〕為首的五種喜也會生起。「喜」從心清淨時就帶來身毛豎立、身肢顫動，那時極甘甜、微細的觸，遍滿全身，[58]產生妙勝的喜、樂。由於喜的威力故，他覺得身體下方不觸，昇上空中而住，或〔感覺〕像坐在空氣的墊子上，或像在上昇、下降。

輕安——它以「心所、心之不安止息」為相——以及與輕安隨行的「輕快性」等〔心所〕也顯現。由於它們〔輕快性等〕的威力，在坐時或行、住、臥時，此人沒有心所與心的不安，也無沉重、無粗重、無不適業，無病、無邪曲。

Atha kho pan'assa kāyacittāni paramassāsapattabhāvena
(nibyāpārabhāvena) passaddhāni, sīghaṃ sīghaṃ pavattanavasena
lahūni, yathicchitārammaṇaṃ manasikātuṃ samatthabhāvena
mudūni, yathicchitakālaṃ manasikāuṃ samatthabhāvena
kammaññāni paṇaṇabhāvena (vipassitabbassa vipassiuṃ
sukarabhāvena) suvisadāni, kusalakammesu yeva
ninna-poṇa-pabbhāra-bhāvena ujukāni yeva honti.

Sakalarāmaṃ abhisandayamānaṃ c'assa atipaṇītaṃ sukham
pi uppajjati. Tass'ānubhāvena c'esa tadā "sabbadā sukhito'smī"ti
ca. "kadāci pi ananubhūtapubbaṃ sukhaṃ anubhavāmī"ti ca iti
saññī hutvā ativiya somanassitacitto hoti. Attano ca
visesapavattiṃ aññesaṃ kathetukāmo hoti. Imesañhi
passaddhādi-anuggahitānaṃ pītisukhānaṃ pavattiṃ sandhāya
vuttaṃ:

Suññāgāraṃ pavīṭṭhassa, santacittassa bhikkhuno
amānūsī rati hoti, sammā dhammaṃ vipassato.
Yato yato sammasati, khandhānaṃ udayabbayam
labhati pītipāmojjaṃ, amataṃ taṃ vijānataṃ.
(Dhammapada, vv. 373 - 374)

那時，此人的心所與心因得最上蘇息(無作業)而輕
安。〔心所與心〕因能夠作意於所欲的〔任何〕所緣，故
是柔軟的。〔心所與心〕因為能夠在隨其所欲的時間作
意，故是適業的。〔心所與心〕因練達(因為所應觀的易
觀)，故極清淨。傾向、斜向、朝向於善業，所以是正直
的。

此人遍滿全身、極妙的「樂」也生起。那時，此人以
為「我將於一切時皆快樂」、「我體驗過去從未體驗過的
樂」，心極為喜悅，而且想要告訴別人自己的殊勝經驗。
的確，關於此為輕安等所資助的喜與樂之轉起，〔《法句
經》〕說：

入空閑處、心寂靜、

正觀法的比丘，擁有過人的喜。

觸知諸蘊之生滅時，

他獲得喜、悅，瞭知不死。

(《法句經》，第373、374偈)

Asithilaṃ c’assa anaccāradhāṃ upaggahitaṃ samappavattaṃ viriyaṃ kadāci sithilaṃ hoti, ten’esa tadā thīnamiddhābhībhūto hutvā yathā-pākaṭaṃ ārammaṇaṃ nirantaraṃ sallakkhetuṃ ca no sakkoti, nāṇaṅc’assa na visadaṃ hoti. Kadāci pana accāradhāṃ hoti, tadā pi uddhaccābhībhūto hutvā tath’eva hoti. Idāni pan’esa asithilena anaccāradhena supaggahitena samappavattena viriyena te dose samatikkamitvā yathā-pākaṭaṃ ārammaṇaṃ[59] nirantaraṃ sallakkhetuṃ ca sakkoti, nāṇaṅc’assa suvisadaṃ hoti.

Sabbasaṅkhāresu majjhatabhūtā c’assa vipassanūpekkhā pi balavatī uppajjati. Tāya c’esa ānubhāvena sankhārānaṃ aniccādi bhāva-vicinane pi majjhatto hutvā paccuppannānāma-rūpaṃ nirantaraṃ sallakkhetuṃ sakkoti. tadā hi’ssa sallakhaṇaṃ byāpāra-rahitaṃ hutvā sayam eva sallakkhentaṃ viya hoti. Āvajjanupekkhā pi ca balavatī uppajjati, tāya c’assa ānubhāvena cittaṃ āvajjite ārammaṇe vegena pakkhandantaṃ viya hoti.

Yathā-vutta-obhāsādi-paṭimaṇḍitāya pan’assa vipassanāya assādayamānā sukhumā santākārā nikanti pi uppajjati. Tañca so kilesa’ti pi jānituṃ na sakkoti, bhāvanārati’tveva pana maññati, ten’eva taṃ yogino “idān’evāhaṃ bhāvanāya suṭṭhu abhiraṃmāmi”ti pi pasamsanti.

又，此人具有不緩、不過度，已善策勵且平等轉起的「精進」。之前，此人被昏沉、睡眠所征服，不能夠無間地觀察隨所出現的所緣，且沒有明晰的智。或有時，過度精勤，那時，被掉舉所征服後，也變成那樣〔即不能夠無間地觀察隨所出現的所緣〕。此時，此人藉由不緩、不過度，已善策勵且平等轉起的精進，超越那些過失，能夠無間地觀察隨所出現的所緣[59]，且擁有極明晰的智。

此人生起對一切行持中的、有力且與觀相應的「捨」。由於它(捨)的威力，他對諸行的無常等性的簡別也保持中捨，能夠無間地觀察現在的名、色。那時，此人的觀是不須作務的，好像是自動有觀察。

欲享受以上述光明等所嚴飾的毗婆舍那〔這樣〕的、微細、且以寂靜為行相的「欲求」會生起，不能夠瞭知它：「這是煩惱」卻認為是「修行的喜」。因此，禪修者那時讚嘆〔說〕：「我現在才在禪修中找到快樂。」

Atho so evam sa-obhāsaṃ pītisukhaṃ anubhavitvā anāyāsena
sīghaṃ sīghaṃ sallakkhetuṃ samatthaṃ suvisadaṃ sallakhaṇam eva
sādiyanto “addhā’haṃ maggaphalappatto’ mhi bhāvanākiccaṃ me
pariniṭṭhitan’ti maññati. Ayaṃ amagge yeva maggo’ti micchagāho
upakkilesa nāma.

Obhāsādayo dhamme maggaphalan’ti aggaṇhato pi pana tesu
assādo uppajjati yeva, eso pi vipassanāya upakkilesa yeva. Tasmā
tehi upakkilesehi samkiṇṇaṃ upakkiliṭṭhaṃ sallakkhaṇaññaṃ
sīghaṃ sīghaṃ pavattamānaṃ pi taruṇa-udayabbaya-ññaṃ yeva
nāma. Tato yeva c’esa tadā nāmarūpānaṃ udayabbayaṃ
suparisuddhaṃ nātuṃ na sakkoti.

V. Maggāmaggaññadassanavisuddhi

Ath’assa evam sallakkhetass’eva yogino “obhāsādayo
dhammā na maggo, tad-assādo ca kevalaṃ vipassanāya upakkilesa
yeva, yathā-pākaṭārammaṇassa nirantaraṃ sallakhaṇaṃ eva
vipassanāmaggo, vipassanākiccaṃ me na niṭṭhānaṃ gataṃ, puna
pi mayā sallakkhitabbaṃ evā” ti sayam eva vā, parato vā sutvā
vinicchayaññaṃ paṭilabhati. Ayaṃ maggāmaggaññadassana-
visuddhi nāma.[60]

他如是地體驗與光伴隨的喜、樂，享受著能夠無憂惱、
迅速觀察的極明淨的毗婆舍那。他以為：「我證得道、果。
我已完成應作的修行。」這是名為「於非道邪執為道」
的隨煩惱。

即使不認為光等法為「道果」，對它們的味著也會生
起，這也是觀的隨煩惱。被那隨煩惱所混合、污染的觀
智，即使迅速地轉起時，也名為年輕的生滅智。因此，
此人那時不能夠很清楚地瞭知名色的生滅。

V. 道非道智見清淨

當此禪修者如是觀察時，或自行或從他人聽聞，而
得決定智：「光等法不是道，對彼的愛樂完全是毗婆舍那
的隨煩惱。無間斷地觀察出現的任何所緣才是毗婆舍那
之道。我的毗婆舍那工作尚未完成；我應該〔繼續〕觀
察。」此名為「道非道智見清淨」。[\[60\]](#)

VI. Paṭipadāñāṇadaassanavisuddhi

Tato pan'esa obhāsādike sallakkhetvā vā amanasikatvā vā yathā pubbe tathā chasu dvāresu yathāpākaṭe nāmarūpadhamme yeva nirantaram sallakkheti. Evaṃ sallakkhentassa obhāsapīti-passaddhi-sukha-nikanti-ādayo upakkilese atikkamitvā kevalam udayabbaye eva nāṇam tiṭṭhati. Tadā hi so sallakkhaṇe sallakkhaṇe “sallakkhitam ārammaṇam uppajitvā ṭhānaso veti (vayam gacchati)” iti passati. Tam tam ārammaṇam tattha tatth'eva veti; natthi tassa desantarasaṅkamanan' ti pi' ssa pākaṭam hoti.

Ten'ev'esa nāmarūpānam khaṇe khaṇe udayabbayam paccakkhato “va pajānāti. Evaṃ assa khaṇe nirantaram uppajjamāna-bhijjamāne nāmarūpadhamme sallakkhetvā udayabbayānam visum visum paricchinditvā pajānanañāṇam upakkilesa-vinimuttam balava-udayabbayānupassanā-ñāṇam nāma. Idaṃ paṭipadāñāṇadassanavisuddhiyā ādi, ito hi paṭṭhāya yāv'anulomā paṭipadāñāṇadassanavisuddhi nāma.

VI. 行道智見清淨

此後，此人觀察過或者不作意「光」等〔觀染〕後，如過去那樣，不間斷地觀察所出現的名色法。如是觀察時，〔他〕完全克服光、喜、輕安、樂、欲等的隨煩惱，〔其〕智僅僅住於生、滅之中。那時，他在每次的觀察時，看見：「被觀的所緣生起後立即消失(滅去)。」他也了知「每個所緣就在每個地方滅去；它沒有移動到別的地方」。

因此，此人親身地瞭知名色剎那剎那生滅。如是，觀察剎那不斷生滅的名色法而別別地確定、瞭知生滅的智，名為從隨煩惱解脫的、強力生滅隨觀智。事實上，自此開始乃至隨順〔智〕，皆名為行道智見清淨。這〔強力生滅隨觀智〕是行道智見清淨的開始。

5. Bhaṅgañāṇa

Evam pan'assa uppannuppanne nāmarūpadhamme sallakkhetvā
“idān'ev”etaṃ uppajjati, idān'ev'etaṃ bhijjati” ti pabbapabbato
sandhisandhito odhi-odhito chinnachinnato passantassa, yadā taṃ
udayabbayañāṇaṃ paripakkaṃ hoti tikkhaṃ balavaṃ, tadā taṃ
ñāṇaṃ lahuṃ lahuṃ uppajjati, attanā'va attānaṃ vahantaṃ viya
nirantaraṃ pavattati, nāmarūpasāṅkhārā pi lahuṃ lahuṃ
upaṭṭhahanti. Evam ñāṇe tikkhe vahante saṅkhāresu lahuṃ
upaṭṭhahantesu sallakkhitanāmarūpassa uppādo pi na paññāyati,
thitisaṅkhāto majjhe bhāgo pi na paññāyati, nāmarūpānaṃ
avicchinnappavattisaṅkhātaṃ pavattam pi na paññāyati, hattha-
pādamukhakāyādisaṅkhātaṃ saṅṭhānanimittam pi na paññāyati.
Atha kho pana khayoti vā vayo'ti vā bhedo'ti vā vattabbo nirodho
yeva paññāyati.

Udarassa unnamanaṃ sallakkhentassa hi tassa ādi-bhāgo pi
majjhe bhāgo pi na paññāyati, udarasaṅṭhānaṃ pi na paññāyati.
Kevalaṃ pana tassa antabhāgabhūto khayanirodho [61] yeva
paññāyati. Onamane pi es'eva nayo. Hatthapādānaṃ
samiñjanakāle ca samiñjanaṃ sallakkhentassa tassa ādibhāgo pi
majjhe bhāgo pi hattādi-saṅṭhānaṃ pi na paññāyati.

5. 壞滅智

如是此人觀察一再生起的名、色法，而一節一節地、
別別地、個別地、段段地觀察：「此法在這裡生起，就在
這裡滅壞。」當生滅智成熟、銳利、強大時，生滅智輕
易而迅速地生起。如自己運轉般，自行無間地轉起，名
色諸行也迅速地出現。如是銳利之智運行，諸行迅速出
現之時，他並未了知所觀名、色之生起；也未了知名為
「住」的中間階段；也不見名為「不被斷的轉起」之「名
色轉起」。看不見名為手、足、面、身等的形狀與相。爾
時，他僅了知被名為「盡」、「滅」或「壞」的滅盡〔階
段〕。

當他觀察腹部的上升時，他不了知上升的最初階段
和中間階段。[61]僅了知上升的終結階段。上升的滅或
滅盡。下降的情況也是如此。又，彎曲手、足，而觀察
彎曲之時，他不了知彎曲的最初、中間階段，也不了知
手等的形狀。

Pasaranādi-kālesu pi es'eva nayo. Tadā hi'ssa sallakkhiyamānaṃ
sallakkhiyamānaṃ ārammaṇaṃ sabbaso avijjamānaṃ viya ca
abhāvappattaṃ viya ca paññāyati. Tena so tadā sabbaso
avijjamānaṃ abhāvappattaṃ niruddha-dhammaṃ sallakkhento
viya hoti. Sallalahaṇacittaṃca sallakkhiyamāne ārammaṇe
asampattaṃ viya hoti. Tato yev'ettha koci yogī "vipassanā me
parihinā"ti pi gaṇhāti; na pan'evaṃ gahettabbaṃ.

Pubbe hi'ssa pakaticittaṃ saṇṭhānādi-paññatti-ārammaṇesu
rami, yāva udayabbayañāṇā c'assa nimittaṃ paññāyati yeva.
Ten'assa cittaṃ saviggahe sanimutte vibhūte sankhārārammaṇe rami.
Idāni pana nāṇassa tathā bhāvitattā sankhārānaṃ viggahabhūtam
nimittāṃ pi na paññāyati, ko pana vādo tato olārikapaññattiyā
paññāyati, atha kho khīyana-sabhāvabhūto antabhāga-saṅkhāto
bhaṅgo yeva paññāyati, ten'assa cittaṃ na tāva tattha ramati, na
ciraṃ yeva pana laddhaparicayaṃ hutvā tatthā pi bhaṅgasāṅkhāte
nirodhe cittaṃ ramissati yeva' ti niṭṭhaṃ ettha gantabbaṃ. Evaṃ
niṭṭhaṃ gantvā nirantaraṃ sallakkhetum eva yogo kātabbo.

伸展時等等的情況，也是如此。的確，那時，被他觀察的
所緣似乎不見了、好像完全不存在。因此，那時他似乎是在
觀察完全不見、不存在、已滅盡的法。能觀的心似乎是
未碰到被觀察的所緣。正因此，此時候，某些修行者會認
為：「我的內觀已衰退」。但其實不應如是認為。

因為，在以前此人的心喜觀形狀等概念法所緣，一直到
生滅智，此人仍會見到形相。因此，此人的心喜於有形、
有相、清楚的行法所緣。但是現在，因為智已那樣地被修
習之故，不見諸行法的形或相。更不用說比它粗的概念
法。這時，只了知到以滅為自性的、名為最終階段的「壞
滅」。]因此，此人的心並不那樣地對它〔壞滅〕感到歡喜。
不久熟悉了以後，心也將對名為滅的「滅盡」感到歡喜，
感到確信。如是確信後，修行者應該努力繼續地觀察。

Evam pan'assa sallakkhentassa sallakkhena sallakkhane
 “sallakkhita-ārammaṇaṅca taṃ-pajānanacittaṅcā'ti” dve dve
 ārammaṇa-ārammaṇikā dhammā paṭipātiyā yugalaṃ yugalaṃ
 bhijjamaṇā khīyamānā hutvā paññayanti, sakiṃ unnamanavāre pi hi
 anekāni unnatarūpāni paṭipātiyā bhijjanākārena upaṭṭhahanti,
 gimhakāle marīciṃ passantassa tassā khaṇe khaṇe paṭipātiyā
 bhijjanākāro viya ca, thūla-phasitake deve vuṭṭhe udakapiṭṭhiyaṃ
 patita-meghajalabindūhi nibbatta bubbulakānaṃ sīghaṃ sīghaṃ
 vināso viya ca; cetiyassa padīpapūjanakāle vātappahatānaṃ
 padīpānaṃ sīghaṃ sīghaṃ vijjhāyanaṃ viya ca sallakkhitarūpānaṃ
 khaṇe khaṇe bhedo khīyanākāro upaṭṭhāti. Saddhiṃ yeva tehi
 sallakkhitarūpehi tadārammaṇānaṃ pi sallakkhaṇacittānaṃ bhedo
 upaṭṭhāti. Tadaññarūpārūpānaṃ pi sallakkhaṇakāle evameva
 upaṭṭhāti.

Tadā hi'ssa “sakalasmim kāye yaṃ yaṃ sallakkhīyati, taṃ [62]
 taṃ ārammaṇaṃ purato nirujjhati, pacchā taṃ tadārammaṇaṃ pi
 sallakkhaṇacittaṃ anugantvā nirujjhatī”ti evam ñāṇe upaṭṭhāti.

當此人如是觀察時，在每個觀察裡，「被觀的所緣」
 和「能觀彼的心」這兩個「所緣」及「能緣」，總是次
 第而且成雙地起、滅去。即使在一次〔腹部〕上升中，
 許多上升的色次第地以滅的行相出現。如觀夏季的陽炎
 之時，它〔陽炎〕有剎那剎那次第壞去的行相。像大雨
 天下雨時因落下的雨滴生起的泡沫迅速地消失一樣，也
 像支提供燈之時，被風所吹滅的燈火迅速滅去一樣，所
 觀的色法顯現出剎那剎那滅盡的壞滅行相。以色法為所
 緣的能觀心之壞去，也與那所觀之色一起顯現。觀察其
 他色、非色時，也是如此。那時，此人的智如是地現起：
 「身中被觀察的所緣先滅去，以彼色為所緣的能觀之心
 也隨之滅去」。因此此人清楚地了知次第、兩兩成對的
 壞滅：「凡所緣皆會滅，以彼為所緣的心也會滅。」此
 人如是地對於二法之滅——即「在六門裡所出現的色等
 所緣之滅」，以及「以彼為所緣心的心之滅」——的清
 楚了知，名為壞滅智。

那時，此人的智如是地現起：「身中被觀察的所緣先
 滅去[62]，以彼色為所緣的能觀之心也隨之滅去」。

Ten'ev'esa yassa kassaci ārammaṇassa bhaṅgañca taṃ
tadārammaṇassa cittassa bhaṅgañca'ti dvayaṃ dvayaṃ bhaṅgaṃ
yathākkamaṃ suparisuddhaṃ pajānāti. (Tañca kho
sallakkhentass'eva pajānanam, na pana vitakketvā ruccanam
gahetabbam.)

Yaṃ hi'ssa evaṃ chasu dvāresu yathā-pākaṭassa
rūpādi-ārammaṇassa ca tadārammaṇacittassa cā'ti dvinnaṃ dvinnaṃ
dhammānam bhaṅgavasena suparisuddhaṃ pajānanam etaṃ
bhaṅgaññam nāma.

6. Bhayaññāṇa

Imassa pana bhaṅgaññāṇassa paripakkakāle sabbesaṃ
ārammaṇa-ārammaṇikabhūtānaṃ saṅkhārānaṃ bhaṅgam eva disvā
bhayākārādi-sahitāni bhayatupaṭṭhānādi-ññāṇāni anukkamena
uppajjanti. Tattha yathā-pākatārammaṇassa ca tadārammaṇa-
vipassanācittassa cā'ti dvinnaṃ dvinnaṃ dhammānaṃ khaṇe
khaṇe bhijjanaṃ disvā “atīte pi saṅkhāragataṃ evameva bhijjittha,
anāgate pi evameva bhijjissati, etarahi pi bhijjatī”ti anumānato pi
ñatvā yathāpākaṭaṃ saṅkhāradhammam sallakkhentass'eva yogino
te saṅkhārā bhāyitabbākārena

因此此人清楚地了知次第、兩兩成對的壞滅：「凡所緣皆會滅，以彼為所緣的心也會滅。」(它是觀察者才有的了知，不應以為是思惟而來的喜好)

此人如是地對於二法之滅——即「在六門裡所出現的色等所緣之滅」，以及「以彼為所緣心的心之滅」——的清楚了知，名為壞滅智。

6. 怖畏智

當此人的壞滅智成熟時，見到一切作為所緣、能緣的諸行壞滅後，具有怖畏行相的怖畏現起智等等，會順次地生起。此中，見二法，即「隨所現的所緣」和「以彼為所緣的能觀心」剎那剎那滅去之後，以比量瞭知：「過去的行法如是地壞滅；未來的也將如是地壞滅；而現在的正在壞滅。」如此了知已，觀察出現的行法時，那些行法以壞滅行相

upaṭṭhahanti, tato yeva c'esa sallakkhento yeva “bhāyitabbā
vat'ime saṅkhārā”ti pajānāti. Evaṃ bhāyitabbhāvena pajānanam
bhayatupaṭṭhānāñam nāma. Bhayañāṇan'ti pi etass'eva nāmaṃ.
Tadā c'assa cittam pi bhayākārasahitam anātham viya hoti.

7. Ādīnavañāṇa

Bhayañāṇena pan'assa bhāyitabban'ti passivā nirantaram
sallakkhentassa na cirass'eva ādīnava-ñāṇam nāma uppajjati.
Etasmim hi uppanne sallakkhita-ārammanesu ca
sallakkhaṇacittesu ca manasikata-bhavādīsu cā'ti sabbattha sabbe
saṅkhārā nirasā nirojā nirassādā hutvā upaṭṭhahanti. Ten'esa tadā
dukkham eva nirassādam eva ādīnavam eva passati. Ten'ev' etaṃ
ādīnavañāṇam nāma.

8. Nibbidāñāṇa

Evaṃ pan'assa saṅkhāresu ādīnavam passato sādīnavesu tesu
cittam nābhiramati, ekantena nibbindati. Tadā hi'ssa [63] cittam
ukkaṇṭhitam viya ca mandabalaṃ viya ca hoti. Tathā pi so
vipassanam na nikkhipati, nirantaram vipassanto yeva kālam
vītināmeti.

現前。因此，此人就在觀察時，瞭知「諸行是可畏的」。如是，對怖畏性質的瞭知，名為「怖畏現起智」。「怖畏智」也是它的名稱。那時，此人的心像懷有怖畏，感到無助。

7. 過患智

此人藉由怖畏智見到「應怖畏」之後，持續無間地觀察時，不久，過患智便生起。此〔智〕生起時，一切處，即所觀的所緣、能觀之心與作意等心所等等之中的一切行法變得無味、無滋養、無樂味。那時，此人只見苦、無樂味、過患。這名為「過患智」。

8. 厭離智

當此人如此觀諸行裡的過患時，對那些有過患的，心不感到喜樂，一向厭離。那時，[63]此人的心變得似乎不滿、倦怠。但他不放棄毗婆舍那，仍花時間持續作觀。

Ten'eva'etaṃ nātabbaṃ “n'etaṃ bhāvanāyaṃ ukkaṇṭhanaṃ, atha kho sankhāresu nibbindanākārasahitaṃ nibbidā-nāṇaṃ evā'ti.
Atha pi'ssa cittaṃ tadā sampatti-bhavesu cā'pi ati-iṭṭhārammaṇesu cā'pi pesiyamānaṃ n'eva-tattha ramati, na tattha assādaṃ labhati.
Atha kho taṃ nibbāne yeva ninnaṃ hoti nibbānaponaṃ nibbānapabbhāraṃ. Ten'ev'assa tadā sallakkhaṇānaṃ antarantarā evaṃ pi manasikāro jāyati “khaṇe khaṇe bhijjana dhammānaṃ sabbasaṅkhārānaṃ vūpasamo yeva sukho”ti.

9. Muñcitukamyatāñāṇa

Iminā pān'assa nibbidā-nāṇena sallakkhite sallakkhite nibbindantassa te saṅkhāre muñcitukāmaṃ, tehi vā muccitukāmaṃ cittaṃ uppajjati. Tena sampayuttaṃ nāṇaṃ muñcitukamyatā-nāṇaṃ nāma. Tadā hi'ssa kāye nānavidhā ca dukkhāvedanā, ekekasmim ca iriyāpathe ciraṃ aṭṭhātukāmatā yebhuyyena pātubhavanti. Etāsu pana apātubhūtāsu pi saṅkhārānaṃ anassāsikabhāvo suṭṭhuturaṃ pākaṭo yeva hoti. Ten'esa sallakkhaṇānaṃ antarantarā evaṃ pi pattheti “yannūn'āhaṃ ito khippam eva mucceyyan”ti ca “yannūn'āhaṃ imesaṃ saṅkhārānaṃ vūpasamaṭṭhānaṃ pāpuṇeyyan”ti ca,

應該知道：「這不是對修行的不滿，而是俱有對諸行感到厭離的行相之厭離智。」即使此人的心那時被導向到快樂的狀態、極可愛的所緣，它也不於彼處感到歡喜，不於彼處找到樂味。因此，在諸觀察的間隔中，此人的作意如是地生起：「諸行具剎那滅去之性質，唯諸行之止息方是樂。」

9. 欲解脫智

又，當此人依厭離智而對每個所觀感到厭離時，他會想捨棄諸行，或者，想從諸行解脫的心生起。與此心相應的智，名為欲解脫智。這時，通常身體會有許多苦受，且不想要長久維持一種威儀路。即使這些不出現時，諸行令人不舒服的性質也更加明顯。因此，在諸觀察的間隔中，此人如是地希求：「讓我快速地從此解脫吧」，「讓我到達諸行止息之處吧！」

“yannūn’āhaṃ ime sankhāre sabbaso paṭinissajjeyyan”ti ca.
Sallakkhaṇacittaṅc’assa tadā sallakkhaṇe sallakkhaṇe
sallakkhitārammaṇato pakkamamānaṃ viya (pakkamitvā
palāyitukāmaṃ viya)hoti.

10. Paṭisaṅkhāṇāṇa

Evam pana saṅkhare muñcitukāmo yogī tesam mocanattāya
tehi ca mucanattāya puna viriyaṃ dāhataraṃ katvā te yeva
saṅkhāre sallakkheti, ten’ev’etaṃ tadā pavatta-nāṇaṃ
paṭisaṅkhāṇāṇaṃ nāma. (Paṭisaṅkhā’ti vā puna sallakkhaṇā’ti vā
puna vipassanā’ti vā hi etaṃ atthato ekaṃ.) Tadā hi’ssa
sankhārānam anicca-dukkha-anattākārā supākaṭā honti. Tesu pi ca
dukkhākāro visesato pākaṭo hoti.

Tadā pi hissa, kāye yebhuyyena nānāvidhā tībā kharā kaṭukā
vedanā balavatarā hutvā pātubhavanti. Ten’ev’assa sakalo pi [64]
nāmarūpakāyo atidukkhamo rogakkhandho viya ca
dukkhakkhandho viya ca hutvā khāyati. Ekekasmim ca iriyāpathe
ciraṃ ṭhātum asaṃmatthabhāva-saṅkhātā akkhamaniyatā pi
yebhuyyena uppajjati. Tadā h’esa ekekasmim iriyāpathe ciraṃ
ṭhātum na sakkoti, na ciraṃ yeva paṭisaṅkharitukāmo hoti,

「讓我完全地捨棄這些吧！」那時，此人的心似乎從觀察中被觀的所緣退出似的(像退出後逃走似的)。

10. 省察智

為了棄捨諸行，從諸行解脫，想捨棄諸行的禪修者，更加精進地觀察諸行。為了棄捨諸行，從諸行解脫，想捨棄諸行的禪修者，更加精進地觀察諸行。因此，在彼時轉起的智，名為「審察智」。「審察」或「觀察」或「毗婆舍那」，事實上，從意義上來說是相同的。這時，諸行的無常、苦、無我行相清楚地顯現。三者之中，苦行相特別清楚。

那時，身體中多種粗重、更強的苦受通常會向此人顯現。正因此，對此人而言，[64]整個名、色之身似乎像是極苦的病之聚集，苦之聚集。叫作「不能長久維持在一種威儀路」的難忍之事，通常也會生起。那時，此人不能長久維持在一種威儀路中。沒多久就想要改變。

sankhārānaṃ dukkhamabhāvassa upaṭṭhānamev' etam. Evaṃ
paṭisaṅkharitukāmena pi pana na lahuṃ lahuṃ paṭisaṅkharitabbam,
tasmim̐ tasmim̐ yeva pana ekekairiyāpathe niccalena hutvā
cirataraṃ ṭhatvā sallakkhetuṃ yogo kātabbo. Evañhi taṃ
akkhamaṇīyataṃ samatikkamati.

Vipassanā-ñāṇaṃ pan'assa tadā balavaṃ hoti suvisadaṃ
ten'eva hi'ssa dukkhā pi vedanā upanijjhāya sallakkhiyamānā
khaṇe'eva vūpasammati. Sabbaso avūpasantāya pi panassā khaṇe
khaṇe pabbapabbato bhedo paññāyati (ekekena sallakkhaṇena
ekekāya khaṇikavedanāya khaya--vayasaṅkhāto bhedo paññāyati,
na sammasana-ñāṇakāle viya sabhāgavedanānam pisantatisaṅkhāto
pabandho paññāyatī' ti vuttaṃ hoti). Dhuraṃ pana anikkhipitvā
nirantaraṃ upanijjhāya sallakkhiyamānā sā na cirass'eva sabbaso
vūpasammati. Evañhi vūpasantā sā tathā vūpasantā'va hoti, na
puna uppajjati. Evañca vipassanāñāṇe balavante suvisade pi
samāne yogī na tāvattakena tuṭṭhacitto hoti. Ten'assa “na me dāni
vipassanāñāṇaṃ visadan”ti pi cittaṃ uppajjati. Tam pi pana cittaṃ
sallakkhaṇena pajahitvā yathāpākaṭe nāmarūpasaṅkhāre
nirantaraṃ sallakkhetuṃ eva yogo kātabbo.

這正是諸行苦性的現起。即使想改變，也不該快速改變。
應該努力在每一個威儀路中保持久久不動，而作觀察。
如是，他會超越那難忍的事。

那時，此人的觀智強而極明晰。因此，當苦受被觀
察後，瞬間便止息。即使此〔受〕未完全寂止，禪修者
也了知它剎那剎那、且一節一節地滅壞。(也就是說：藉
由每個觀察，瞭知每個剎那的苦受名為「滅盡、滅」的
壞滅。不像觸知智的時候那樣，只了知到相似感受名為
「相續」的連續狀態。) 但是，若不捨〔此修行的〕重
擔，持續思惟觀察苦受時，它不久後將完全止息。如是
止息時，苦受就止息了，不再生起。雖然觀智如是地有
力、清晰，禪修者仍不滿足於此。甚至如此的想法也生
起：「現在，我的觀智並不明晰」。但應該努力藉由觀
察捨斷那想法，無間地觀察所出現的名色諸行。

Evam hi'ssa nirantaram sallakkhentassa minita
(vighāṭikā)-paricchedaṃ vā ghaṭikā-paricchedaṃ vā divasa-
paricchedaṃ vā atikkantakāle purima-sallakkhaṇaato pi
suvisadataram sallakkhaṇaṃ pavattati. Tadā h'esa sabbam pi
dukkhaṃ vedanaṃ ca iriyāpathānaṃ akkhamanīyatañca
vipassanā-ñānasmim̐ avisadan'ti pavatta-cittañca samatikkamati.
Sallakkhaṇaṃ'assa sīghataram sīghataram pavattati. Sallakkhaṇe
sallakkhaṇe ca tiṇṇam aniccādi-lakkhaṇānaṃ aññataram
suvisadaṃ pajānāti. Evañc'ssa sīghataram sīghataram sallakkhetvā
tiṇṇam lakkhaṇānaṃ aññatarassa pajānanaṃ balavapatisaṅkhā-
ñānaṃ nāma. [65]

11 Saṅkhārupekkhāñāna

Imasmim̐ pana paṭisaṅkhāñāne paripakke sati yathāpākaṭe
nāmarūpasankhāre sayam eva pajānamānaṃ pajānamānaṃ hutvā
attanā'vā attānaṃ vahantaṃ viya santānavasena (pabandhavasena)
pavattaṃ ñānaṃ sankhārupekkhā ñānaṃ nāma.

Tadā hi'ssa saṅkhārānaṃ upaṭṭhānatthāya pi na koci byāpāro
kātabbo atthi, tathā tesam pajānanatthāya pi. Ekekasmim̐ hi
sallakkhaṇe niṭṭhite puna sallakkhitabbaṃ ārammaṇaṃ sayam eva

當此人如是地無間觀察時，經過幾分、幾小時或幾天後，較之前更明晰的觀察會生起。那時，此人克服所有苦受、關於威儀路的不堪忍事，以及「觀智仍不明晰」的想法。此人的觀察更快地轉起。在每個觀察中，極明晰地瞭知無常等三相中的一相。如此，快速地觀察瞭知三相中的一相，名為強力審察。[65]

11. 行捨智

又，當此審察智遍熟之時，似自動運轉般，自行觀察所生起的名色行、相續(連續)轉起之智，名為行捨智。

就此人而言，已沒有為了讓諸行現前而應做的工作，也沒有為了瞭知它們而應做的工作。每一個觀察完結時，另一個應被觀察的所緣自行現起。

upaṭṭhāti. Vipassanāñāṇaṅca taṃ sayam eva sallakkhetvā pajānāti.
Yoginā na koci byāpāro kātabbo viya hoti.

Yathā ca pubbe saṅkhārānaṃ bhaṅgadassanaena bhayañāṇato
paṭṭhāya bhayākāro ca ādīnavadassanaṅca nibbidākāro ca
muñcitukāmatā ca yathāladhañāṇena asantuṭṭhatā ca uppajjittha,
na tathā idāni sīghataraṃ sīghataraṃ bhijjantānaṃ saṅkhārānaṃ
bhaṅgaṃ passato pi te uppajjanti. Dukkhāya vedanāya
uppajjamānāya pi na domanassaṃ uppajjati, khamituṃ
asamatthatā pi natthi. Yebhuyyena pan'assa yogino tadā dukkhā
vedanā sabbaso vūpasantā yeva hoti (na uppajjati'ti vuttaṃ hoti).
Bhāyitabbaṃ vā socitabbaṃ vā cintentassāpi neva bhayaṃ vā na
soko vā uppajjati. Idaṃ tāva saṅkhārupekkhāyaṃ bhayassa
vipphānaṃ.

Yathā ca pubbe udayabbayañāṇakāle vipassanāya
visadabhāvaṃ nissāya balavasomanassaṃ uppajji, na tathā idāni
saṅkhārupekkhāya atisantasukhumasuvīsadabhāvaṃ pi nissāya
taṃ uppajjati. Somanassasaṃvattanikāni iṭṭhārammaṇāni
passantassa'pi anubhuñjitabbā sampattiyo manasikarontassā'pi na
balavasomanassaṃ uppajjati. Idaṃ saṅkhārupekkhāyaṃ nandiyā
vipphānaṃ.

毗婆舍那智自動觀察並瞭知該所緣。好像禪修者不必做
任何工作。

在過去，從怖畏智開始，由於見到諸行的壞滅，生
起了怖畏行相、過患見、厭離行相、想解脫之欲求，以
及對已得之智的不滿足感。但是，現在即使觀見更
快滅去的諸行之壞滅之時也不會那樣。即使苦受生起，
憂也不生，無有不能堪忍之事。在這時，禪修者的苦受
通常會完全止息(也就是說「不生起」)。即使想到應怖
畏、應悲愁的事，怖畏或悲愁也不生起。這就是行捨智
階段所生的「怖畏之斷捨」。

過去在生滅智之時，由於毗婆舍那明晰而生起強大的
喜悅。現在，雖然有行捨〔智〕階段〔心〕極寂靜、
微細、清晰的狀態，但不會生起強大的喜悅。即使看見
會引生喜悅的可愛所緣，作意即將受用的成就，也不會。
這是行捨智階段裡「喜的捨斷」

Yaṃ yaṃ chasu dvāresu āpāthaṃ āgataṃ ārammaṇaṃ iṭṭhaṃ
vā hotu aniṭṭhaṃ vā, taṃ taṃ arajjanto adussanto samam eva
sallakkhetvā pajānāti (pajānanamattam eva hotī’ti vuttaṃ hoti).
Ayaṃ sankhārupekkhāya ajjupekkhaṇabhāvo. [66]

Idam eva hi guṇaṅgattayaṃ sandhāya Visuddhimagge vuttaṃ
“Bhayañca nandiñca vipphāya sabbasaṅkhāresu udāsino hoti
majjhatto”ti

“Idāni puna pi daḥhaṃ sallakkhemī”ti puna vāyamantassa
pana na ciraṃ yeva sallakkhaṇaṃ paguṇaṃ hutvā attanāva attānaṃ
vahantaṃ viya hoti. Tato paṭṭhāya yoginā na koci byāpāro kātabbo
atthi. Byāpāraṃ akarontassa pi sallakkhaṇaṃ santānavasena
(pabandhavasena) ciraṃ pavattati yeva, dvattighaṭṭikākālam pi
nirantaraṃ pavattat’eva. Ayaṃ sankhārupekkhāya
santiṭṭhanabhāvo, yaṃ sandhāya Paṭisambhidāmagge vuttaṃ
“Santiṭṭhanā paññā sankhārupekkhāsu ñāṇaṃ”ti. Tad eva
Visuddhimagga-mahāṭṭikāyaṃ “ñāṇassa santānavasena pavattiṃ
sandhāy’āhā”ti vaṇṇitaṃ.

Sallakkhaṇe pana attanā’va attānaṃ vahante viya jāte tato
paṭṭhāya cittaṃ nānārammaṇesu pesiyamānam pi na gacchat’eva.

進入六根門領域的可愛或不可愛所緣，他皆不染著
也不懷瞋，平等地觀察、瞭知它們(也就是說「只是知
道」)。這是行捨智階段的「增上捨性」。[\[66\]](#)

關於此三功德支，在《清淨道論》裡有說：「捨斷怖
畏與喜，於一切諸行保持中捨與不偏。」

當他〔心想〕「現在！我會再努力地作觀」而努力時，
不久，他的觀察會變得純熟，好似自行運作般。此後，
禪修者不必〔刻意〕工作。即使不作工，觀察也相續(連
續)持久地轉起，無間地轉起二、三小時。這是行捨智的
「長住性」。關於此，《無礙解道》說。「長住的慧是行捨
智。」《清淨道論大疏鈔》也解釋它說：「就『智相續轉
起』而說。」

當觀察如自行運作般生起時，從那開始，心即使被
導向其他種種所緣，也不會去。

Tattha gatam pi taṃ na ciraṃ yeva sallakkhitabbaṃ ārammaṇaṃ
paccāgantvā puna pi nirantaraṃ sallakkheti yeva. Yaṃ sandhāya
vuttaṃ “paṭilīyati paṭikuṭati paṭivaṭṭati na sampasāriyatī”ti.

12. Vuṭṭhānagāminivipassanāñña

Evam assa anekaguṇānisamsānubhāvasampanna
sankhārupekkhāññaena yathopaṭṭhite saṅkhāre sallakkhenta
yadā taṃ ñāṇaṃ paripakkaṃ hoti tikkhaṃ sūraṃ suvisadaṃ
sikhāpattaṃ, tadā taṃ (ñāṇaṃ) yathopaṭṭhitaṃ, saṅkhāraṃ
sallakkhetvā bhaṅgadassanen’eva aniccato vā pajānāti dukkhato
vā pajānāti anattato vā pajānāti. Evaṃ imesu tīsu lakkhaṇesu
ekena lakkhaṇena suparisuddhaṃ pajānantaṃ yaṃ suvisadatarāṃ
sallakkaṇaṃ sīghaṃ sīghaṃ pātubhavati dvattikkhattuṃ vā
taduttari vā. Ayaṃ vuṭṭhānagāminī-vipassanā nāma.

Ath’assa imissā vuṭṭhānagāminiyā pacchimabhūta
sallakkaṇacittassa anantaṃ yogino cittaṃ sabbaśaṅkhāra-
nirodha-saṅkhātaṃ nibbānaṃ pakkhandati, ten’assa tadā
sabbaśaṅkhārānaṃ nirodhasaṅkhāto vūpasamo’va paññāyati.

即使到了那裡，不久後，心又會回來持續觀察應被觀察
的所緣。就這一點而說「他滯著、退縮、迴轉，而未伸
展」。

12. 至出起觀智

如此藉由成就多種功德利益威力的行捨智，觀察顯
現的諸行之時，在行捨智遍熟，變得銳利、強大、明淨，
到達頂點時，該智觀察隨所現的諸行，藉由見其壞滅而
知無常、或苦，或無我。如是極清楚地了知三相之一
相——這是〔較之前的〕更明晰的觀察——快速地顯現
兩、三次或更多次。這稱為至出起觀。

緊接在至出起觀最後的觀察心之後，禪修者的心躍入
名為一切行止息的涅槃。於是在那時候，此人了知名為
「一切行滅」的寂靜。

Ettha hi nibbāna-sacchikaraṇākāro bahūsu suttesu evaṃ
dassito “dhammacakkhuṃ udapādi; yaṃ kiñci samudayadham-^[67]
maṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhamman”ti. Ettha ca
nirodhadhamman’ti iminā sabbesaṃ samudayadhammānaṃ
saṅkhārānaṃ nirodhassa vūpasamassa sacchikaraṇākāro dassito.

Milindapañhāppakaraṇe pi evaṃ vuttaṃ “tassa taṃ cittaṃ
aparāparaṃ manasikaroto pavattaṃ samatikkamitvā appavattaṃ
okkamati. Appavattaṃ anuppatto mahārāja sammāpaṭipanno
nibbānaṃ sacchikarotī’ vuccatī”ti. Etth’āyam adhippāyo:
nibbānaṃ sacchikātukāmena yoginā chasu dvāresu yathāpākaṭaṃ
nāmarūpaṃ sallakkhaṇavasena aparāparaṃ manasikātabbaṃ.
Evaṃ assa manasikaroto yāv’ānulomā taṃ manasikārasaṅkhātaṃ
sallakkhaṇacittaṃ khaṇe khaṇe (nadīsoto viya abbochinnam
punappunaṃ pavattanato) pavattasaṅkhāte nāmarūpa-
saṅkhāradhamme yeva patati. Pacchimakāle pana tasmim pavatte
apatitvā taṃ samatikkamitvā (pavattasaṅkhātassa nāmarūpa-
saṅkhārassa ujupaṭipakkhabhūtaṃ) appavattaṃ okkamati,
appavattaṃ anupattaṃ hoti (saṅkhārūpasamasāṅkhātaṃ nirodham
okkantaṃ viya pattaṃ hotī’ti vuttaṃ hoti.) Evaṃ pubbe yeva
udayabbayañāṇādinā sīlavisuddhi-cittavisuddhi-diṭṭhivissuddhi-
ādinā pi vā sammā aviparītaṃ paṭipanno hutvā

許多經典，如是地顯示作證涅槃的行相：「法眼生起：凡有生的性質者，^[67]皆有滅的性質」。在此，藉由「有滅的性質」〔這句話〕，顯示出「作證一切會生起的行法之滅盡、寂止」的行相。

《彌蘭陀王問經》裡如是說：「當他一再地作意時，心超越轉起，而進入不轉起。」說「大王啊！正行之人到達不轉起而作證涅槃。」此處，其意趣是：「欲作證涅槃的禪修者，應該一再地觀察作意六根門中隨所現的名色。當此人如是作意時，他那名為作意的觀察心剎那剎那(如河流般，一直不斷地轉起故，)直落在名為「轉起」的名、色行法之中，一直到隨順智為止。但後來，心不落入那「轉起」，而進入「不轉起」(與名為轉起的名色行法完王相反的事物)，到達不轉起(也就是說：像進入一樣掉落到名為「諸行寂止」的「滅」)。如是，依過去生滅智等，或藉由戒清淨、心清淨及見清淨等，正確而不顛倒地修行之後，

(tassa appavattaṃ okkantacittassa vasena) appavattaṃ anuppatto
yogī nibbānaṃ sacchikaroti, nibbānaṃ paccakkhaṃ karoti,
paccakkhato passati nāmāti' vuccatī"ti.

13. Anulomañāṇa

Tattha ca vuṭṭhānagāminiyā vipassanāya pacchimaṃ
sallakkhañāṇaṃ anulomañāṇaṃ nāma. Idaṃ
paṭipadāñāṇadassana--visuddhiyā pariyosānaṃ.

14. Gotrabhūñāṇa

Tadanantaraṃ saṅkhāranirodhabhūte visaṅkhāre nibbāne
paṭhamaṃ patitaṃ viya pātubhūtaṃ ñāṇaṃ gotrabhuñāṇaṃ nāma.

VII. Ñāṇadassanavisuddhi

15. Maggañāṇa

Tadanantaraṃ tasmim̐ yeva saṅkhāranirodhabhūte visaṅkhāre
nibbāne tiṭṭhantaṃ ñāṇaṃ magga-ñāṇaṃ, yaṃ
ñāṇadassana-visuddhī"ti pi vuccati. [68]

禪修者(透過那進入不轉起的心)到達「不轉起」，作證「涅槃」，也就是說，親證、親見涅槃。

13. 隨順智

此至出起觀裡最後的觀察智，名為隨順智。這是行道智見清淨的終點。

14. 種姓智

緊接其後，另一智顯現，像是第一次落在諸行滅盡、無行的涅槃一樣。它即名為種姓智。

VIII. 智見清淨

15. 道智

緊接其後，住立在那諸行滅盡、離行之涅槃上的智，名為道智。它也被叫作智見清淨。[68]

16. Phalañāṇa

Tadanantaraṃ tasmim̐ yeva saṅkhāranirodhabhūte visaṅkhāre nibbāne taṃ sadisākārena pavattaṃ pacchimabhāgañāṇaṃ phalañāṇaṃ nāma.

17. Paccavekkhaṇañāṇa

Imassa pana gotrabhu-magga-phala-saṅkhātassa ñāṇattayassa pavattikkhaṇo ciraṃ na hoti, ekassa sallakkhaṇa-cittassa viya atiparittaṃ khaṇamattaṃ hoti. Tato paraṃ paccavekkhaṇa-ñāṇaṃ uppajjati. Tena ca paccavekkhaṇañāṇena pubbe sīghaṃ sīghaṃ sallakkhetvā vuṭṭhānagāminiyā āgatabhāvañca pacchima-sallakkhaṇassa anantaraṃ maggacittassa nirodhe pakkhandanañca pajānāti. Esā magga-pacca-vekkhaṇā nāma.

Maggassa ca paccavekkhaṇāya ca vemajjhakāle nirodhe yeva ṭhitabhāvañca pajānāti. Esā phala-paccavekkhaṇā nāma.

Idān'eva veditārammaṇassa sabbasaṅkhāra-suññatañca pajānāti. Esā nibbāna-paccavekkhaṇā nāma.

Vuttañhetuṃ *Visuddhimagge*, “Iminā vat'āhaṃ maggena āgato'ti maggaṃ paccavekkhati. ‘Ayaṃ me ānisaṃso laddho'ti phalaṃ paccavekkhati. ‘Ayaṃ me dhammo ārammaṇato paṭividdho'ti amataṃ nibbānaṃ paccavekkhatī”ti.

16. 果智

緊接其後，以相同行相轉起在那諸行滅盡、離行的涅槃上的後分智，名為果智。

17. 審察智

分別名為種性、道與果的三種智，轉起的時間並不長久，很短、僅一剎那，如一個觀察心的〔時間〕。此後，審察智生起。透過審察智，禪修者了知：「迅速地觀察後，至出起觀才到來」，「緊接在最後的觀察心之後，道心躍入『滅』」。這名為「道的審察」。

他了知在「道」與「審察」之間的階段住立於涅槃的狀態。此名為「果的審察」。

了知所知的所緣〔指涅槃〕已空去一切行法。此名為「涅槃的審察」。

在《清淨道論》中說：「他審察道：『我確實依此道而來』。他審察果：『我獲得此利益』。他審察不死的涅槃：『此法作為所緣而被我所通達。』」

Kilesapaccavekkhaṇā pana kesañci hoti, kesañci na hoti.

Tato paraṃ pi pan'esa yathā-pākaṭaṃ nāmarūpaṃ sallakkheti
yeva. Sallakkhentassā pi c'assa taṃ nāmarūpaṃ thūlaṃ thūlaṃ
hutvā paññāyati, na pubbe sankhārupekkhā ñāṇakāle viya sukhumaṃ.
Kasmā'ti ce, tadā pavattañāṇassa udayabbayañāṇabhāvato.
Ariya-puggalānaṃ hi vipassantānaṃ paṭhamaṃ udayabbayañāṇam
eva uppajjatī'ti ayam ettha dhammatā'ti.

Kesañci pana yogīnaṃ maggaphalato vuṭṭhānakāle
tadānubhāvasañjātā balavatī saddhā-sukha-pīti-passaddhiyo
sakalakāyam ajjhottharamānā pavattanti. Tena tadā kiñci pi
vipassitūṃ na sakkonti. Viriyaṃ dāḷhaṃ katvā vipassantā pi khaṇato
visuṃ visuṃ paricchinditvā suvisadaṃ pajānitūṃ na [69] sakkonti
yeva. Balavavegena pana pavattamānaṃ pīti-passaddhi-sukham eva
anubhavamānā tiṭṭhanti. Balavasaddhāya c'assa atipasannaṃ cittaṃ
pi ekaghaṭikā-dvighaṭikādi-kālaṃ nirantaraṃ pavattati. Tena ca
cittena atipasanne sa-obhāse ajaṭākāsasadise ṭhāne tiṭṭhamānā viya
honti. Tadā-uppannañ ca pasannacitta-sahitaṃ pītisukhaṃ yogino
evaṃ pasamsanti “Na vata me ito pubbe evarūpaṃ sukhaṃ ekavāram
pi anubhūta-pubbaṃ diṭṭhapubbañcā”ti.

有些人審察煩惱，有些人則沒有。

在此之後〔審察智之後〕，此人仍觀察所顯現的名、色。在觀察時，那名色是顯得粗糙，並不如過去行捨智時那樣微細。若〔問〕為何？因為在此時轉起的智是生滅智的緣故。因為聖者在觀察時，生滅智最先生起，這是法性〔必然的道理〕。

然而，有些禪修者從道果出起時，依彼〔道果〕威力所生、強而有力的信、樂、喜與輕安，遍布全身而轉起。那時〔他們〕什麼也無法觀察。即使堅固地精進地觀察，也無法[69]別別分辨、清楚了知。他們經驗強力轉起的喜、輕安與樂。此人因深信而極明淨的心，不間斷地轉起一或二個小時。由於此心，〔他們〕像是住在極明淨、充滿光亮的空曠處。禪修者如是讚歎那時生起的、伴隨著明淨心的喜、樂：「我在此之前從未有過如此、前所未有、未見的、〔至今〕僅此一回的樂。」

Dvattighaṭīkātikkantakāle pana tā saddhā-sukha-pīti-passaddhiyo tanukā honti, tena te tadā yathā-pākaṭaṃ nāmarūpaṃ sallakkhetuṃ pi visuṃ visuṃ paricchinditvā suvisadaṃ pajānituṃ pi sakkonti yeva Tadā pi pana paṭhamam udayabbaya-ñāṇam eva uppajjati.

18. Phalasangāmi

Evam sallakkhetassa pana vipassanāñāṇam anukkamena uggantvā na ciram eva puna pi sankhārupekkhābhāvaṃ pāpuṇāti. Tadā pana samādhivale aparipuṇṇe sankhārupekkhā yeva punappunaṃ pavattati. Tasmim̐ pana paripuṇṇe “paṭhamamaggaphalam eva sandhāya vipassantassa” sotāpatti-phalacittam eva phalasangāmitvasena sankhāranirodham pāpuṇāti. Tassa pavatti ca pubbe maggavīthiyam maggaphalacittānam pavattiyā ekasadisā yeva. Kevalam pan’ettha phalasangāmitiyā cirampi ṭhātum samatthabhāvo yeva viseso.

Imissā pana phalasangāmitiyā punappunañca pāpuṇanattāya, sīgham sīgham ca pāpuṇanattāya, pattakāle c’assā ciraṭṭhitattāya (pañca-minitakālam vā dasa-pannarasa-tiṃsa-minitakālam vā ekaghaṭīkādikālam vā ṭhitattāya) “evam hotu evam hotū”ti adhiṭṭhāya adhiṭṭhāya pi yogo kātabbo.

經過二、三個小時，那信、樂、喜與輕安變弱。因此，他們能夠繼續觀察所現的名、色，能夠別別辨別、清楚了知。就在此時，生滅智最先生起。

18. 果等至

如是觀察時，順次地獲得內觀智，不久即到達行捨的狀態。定力未圓滿時，行捨智會屢屢轉起。當它圓滿時，為第一道果而作觀者，其預流果心透過「果等至」達至「諸行之滅」。它的轉起和過去道心路裡道果心的轉起相同。差異唯獨是〔它〕能夠久住於「果等至」中。

為了屢屢證入此果等至，為了速速證入，且為了在證入時能久住於果等至(持續五分鐘、十、十五、三十分鐘或一小時等)，當下決心：「願如是，願如是」後精勤努力。

Phalasaṃpattiya saṃpajjanatthāya hi yogaṃ karontassa
paṭhamañ udayabbaya-ñāṇañ uppajjati. Tato anukkamena uggantvā
na ciram eva saṅkhārupekkhā-ñāṇañ uppajjati. (Kataparicaya-kāle
pana catupañcavāramattaṃ sallakkhaṇena pi saṅkhārupekkhā-ñāṇañ
uppajjati yeva). Tato samādhivale paripuṇṇe punappunam pi
phalacittaṃ nirodhe phalasaṃpattivesena appeti. Kassaci pana
caṅkamantassa pi bhuñjantassa pi kadāci appeti yeva.
Yathā-paricchinnakālam pi saṃpatti tiṭṭhati yeva.
Saṃpajjanakkhaṇe pan'assa cittaṃ saṅkhāranirodhe yeva tiṭṭhati,
tato aññañ kiñci pi na vijānāti. [70]

19. Uparimaggabhāvanā

Evañ phalasaṃpattiyañ paricayaṃ katvā
uparimagga-phalānaṃ pi atthāya adhiṭṭhahitvā yogo kātabbo.
Tad-atthāya yogaṃ kātukāmena kiṃ kātabban'ti ? Pubbe viya chasu
dvāresu sallakkhaṇañ eva kātabbāṃ.

Tasmā tena attano chasu dvāresu yathā-pākaṭañ nāmarūpaṃ
sallakkhetabbāṃ. Sallakkhento c'esa paṭhamañ udayabbaya-
ñāṇāvattthāyaṃ thūlathūlam pi saṅkhāraddhammaṃ passati
asamāhitam pi cittaṃ.

就為證入果等至而修瑜伽者而言，生滅智最先生起。
從此依序上升，不久上升至行捨智。(熟練時，僅藉由四、
五次的觀察即上升至行捨智) 其後，當定力圓滿時，果心
屢屢藉由果等至而進入「滅盡」。有人即使在行走或吃東
西時，也會進入。等至可隨所決定的時間持續下去。到達
時，此人的心只住立在「諸行之滅」裡，不會了知滅以外
的任何事物。[70]

19. 修習更上道

如是熟練果等至後，應為了更上道、果下定決心精
勤努力。想為更上道而努力的人應做什麼？如過去一
樣，應做於六根門的觀察。

因此，應觀察於自己六根門顯現的名色。觀察時，他
看到在最先的生滅智階段，行法很粗，心也不等持。

Ayañhi uparimaggabhāvanā phalasangāpatti-vipassanā viya
sukarā na hoti, abhinavaṃ bhāvetabba-vipassanābhāvato thokaṃ
dukkarā hoti, na pana paṭhamārambhakāle viya atidukkarā.
Ekhāhamattenāpi ekaghaṭṭikāhamattenāpi saṅkhārupekkhā-ñāṇaṃ
pāpuṇiṭṭhaṃ sakkoti yeva. Idañ'cettha vacanaṃ nātitikkhapaññānaṃ
sādhunikāneyyapuggallānaṃ yebhuyyapavattiṃ nissāya
anumānavasena tādisse yeva puggale sandhāya vuttaṃ.
Saṅkhārupekkhaṃ patvā pi paṇ'assa indriyesu aparipakkesu sā yeva
saṅkhārupekkhā punappunaṃ pavattati. Yadi pi hi āgataphalo attano
adhigataphalaṃ ekaghaṭṭika-abbhantare pi anekavāraṃ samāpajjitaṃ
sakkoti, uparimaggam paṇ'esa aparipakkindriyo
ekāha-dvīha-tīhādīhi pi pāpuṇiṭṭhaṃ na tāva sakkoti,
saṅkhārupekkhāya eva tiṭṭhati. Sace paṇ'esa tadā attano
adhigataphalassa pāpuṇanattāya cittaṃ abhinīhāreyya,
dvattiminitamattenāpi tam pāpuṇeyya.

Indriyesu pana paripakkesu uparimaggatthāya vipassantassa
sikhāpatta-saṅkhārupekkhānantaraṃ pubbe viya sānulomaṃ
sagotrābhū uparimaggaphalaṃ pi uppajjati yeva, tato paraṃ
paccavekkhaṇādīni purimasadisān'eva. Yāva arahattā pi avaseso
vipassanānayo ca ñāṇapaṭipāti ca vuttanayānusāren'eva sakkā
ñātuṃ, tasmā na ito paraṃ vitthārayāma'ti.

此更上道的修習，並不像為果等至而作的內觀那樣容易，毗婆舍那需被重新修習，所以困難了一些，但不像最初開始時那樣困難。他能夠僅以一日或一小時證得行捨智。這話是根據現代未具敏慧、屬應受指導的人的常有情況，藉由推論，就同屬那類的人而說的。即使到達行捨智，當此人諸根未成熟時，也唯行捨智屢屢轉起。雖然已證果的人可以在一小時內到達已證的果〔果等至〕，但若根未熟，仍無法只憑一、兩日或三日等就證得更上道，僅會停住在行捨智而已。若此人那時為了到達已所證的果〔果等至〕，而引導其心，可能僅以二、三分鐘就能證入。

當諸根成熟時，為更高的道而內觀者，到達行捨的頂點，如過去一樣緊接著上升至隨順智、種姓智、及更高的道果。其後的審察智與之前相同。其餘一直到阿羅漢的內觀方法，以及智的行道，隨順已說的方式，便可以了知。因此，此後不再詳述。

Satuppādanavacana

Ayañhi visuddhi-ñāṇa-kathā yogīnaṃ sukhena
avabujjhanatthāya saṅkhepato yeva likhitā, na pana vitthārato
paripuṇṇaṃ katvā. Bahūsu ca ṭhānesu pāḷigatim pi ananugantvā
punaruttādi-dosasaḥitāni pi vacanāni pakkhipitvā
suviññeyya-nayaṇ'eva likhitā. Tasmā na etha doso avalokitabbo
aparipuṇṇatāya vā pāḷigatiyā vā. Attho yevā pana suṭṭhu
manasikātabbo viññūhī'ti idaṃ mama satuppāda-vacanaṃ.

Āsiṃsanā

Kiñcāp'āyaṃ adhigata-visesānam atthāya katā'ti ādito'va
dassitā, tathā p'imaṃ aññe pi ce olokeyyūṃ, tesam atthāya ayaṃ
mama āsiṃsanā.

Yathā hi atimanoharaṃ pi manuññam rasavantaṃ ojavantaṃ
khādanīyaṃ sāmamaṃ khāditvā eva suviññeyyaṃ hoti, na akhāditvā
evam eva ettha vuttaṃ sabbam pi ñāṇappavattiṃ sāmamaṃ
paccakkhato disvā eva suṭṭhu ñātuṃ sakkuṇeyya, na paccakkhato
adisvā. Tasmā etissā nibbematika-jānanabhūmiṃ pāpuṇantu
sādhavo'ti (yathā papuṇāti tathā paṭipajjantū'ti vuttaṃ hoti.)

令念生起的話(提醒)

為讓禪修者容易理解，僅簡略地造述此《清淨智論》，未詳細周延。許多地方，未依循巴利語的方式，且有重覆等的缺點，僅以能被輕易了解的方法寫下。所以，不應觀注書中巴利語的方式及其他未圓滿的缺點。智者應只好好注意義理的部分。這是我的提醒。

希望

雖然〔書的〕一開始就表明：「此〔論〕是為了已得殊勝〔成就〕者而作」，但是，若其他人也看此論，對他們也有益。〔對於後者，〕這是我的希望：

極吸引人、讓人喜愛、味美，且有營養的食物，唯有在親自食用後才會清楚，同樣地，所有在此所說的諸智之轉起，也唯有自己親自看見——而非未親自看見——之後方能徹底了解。因此，願善人們於此〔諸智之轉起〕獲得無疑的了知。

Nigamaṇaṃ

Yā visuddhiññāṇakathā maramabhāsāya saṅkhatā
appassutānam atthāya diṭṭhadhammānaṃ yoginaṃ,
Mahāsināma therena vipassanānayaññunā
sā yeva pāḷibhāsāya ten'eva parivattitā'ti.

Visuddhiññāṇakathā niṭṭhitā

跋文

為了現世少聞的禪修者，
了知內觀方法的馬哈希長老
先以緬文造此《清淨智論》，
後將之譯為巴利文。

《清淨智論》結束